

1911 Ex A

Nordiska
Vägledn.

NORDISKA MUSEET

Permanenta avd.

Allmog-

1911

SVENSKA ALLMOGEAFDELNINGEN

VÄGLEDNING UTARBETAD

AF

P. G. WISTRAND

- Skåne, Bleking, Öland, Gotland . rum 1—7.
- Småland, Halland, Västergötland rum 8—14.
- Dalarna, Västergötland, Dalsland,
Bohuslän, Östergötland, Hel-
singland . . . . . rum 15—21.
- Gästrikland, Södermanland, När-
ke, Västmanland, Dalarna . . rum 22—28.

ANDRA UPPLAGAN.

STOCKHOLM - P. A. NORSTEDT & SÖNER

Pris: 50 öre.

Vägledning,

utgifna af Nordiska Museet, tryckta eller under tryckning
maj 1911.

Svenska allmogeafdelningen,

rum 1—28, af P. G. WISTRAND. 50 öre.

Afdelningen för de högre stånden,

rum 49—63, af G. UPMARK.

Musikafdelningen,

rum 83, af H. BOIVIE.

Jaktafdelningen,

rum 99, af N. KEYLAND. 25 öre.

Afdelningen för eldens ekonomiska användning,

rum 101—104, af S. AMBROSIANI. 25 öre.

Lifrustkammaren

och därmed förenade samlingar, hallen samt rum 29—31,
af R. CEDERSTRÖM. 1 kr.

Skansens Kulturhistoriska afdelning,

af AXEL NILSSON. 50 öre.

Skansens Zoologiska afdelning,

af ALARIK BEHM. 50 öre.

Svenska allmogeafdelningen

af

P. G. Wistrand.

Svenska allmogeafdelningen utgör Nordiska Museets hufvudstomme och afser att gifva en inblick i vårt lands äldre folkliga förhållanden, såsom dessa företrädesvis gestaltat sig hos vår allmoge. Det är minnen af bondens hus och hem, samfundslif, slöjd och näringar, dräkter, seder och bruk, som här hopförts och bilda en enastående samling, hvilken på grund af sin öfverväldigande rikedom på föremål, sin allsidighet och sitt verkligt nationella innehåll, utgör en synnerligen viktig källa för vårt vetande om gammal rent inhemsk och för vårt folk kännetecknande odling.

Rörande sakernas uppställning inom denna afdelning bör kanske påpekas, att den skett dels på vanligt musei-vis i monterum, där samhöriga föremål anordnats i grupper och äfven små typologiska utvecklingsserier, dels i karaktäristiska stuginteriörer, hvilka utstyrt och möblerats såsom bruket varit i de landsändar, från hvilka interiörerna härstamma. Fördelen af dessa senare faller lätt i ögonen. Möbler och husgeråd m. m. komma i sin rätta omgivning och på den plats de intagit i de gamla hemmen, hvarjämte den murade spiseln med bakugn, grufva, äril o. s. v. kunnat framställas i vanlig storlek utan att verka störande.

Rum 1. Skåne. *Ingelstadsstugan*, som hör till de tidigaste af dr A. Hazelius anordnade stuginteriörerna, framställer ett skänkt bondhem i Ingelstads härad på 1820-talet, men är i det stora hela typisk för södra och sydvästra Skåne eller med andra ord slättbygden.

En bondgård på gamla viset utgjordes inom detta område af en samling hopbyggda hus, hvilka bildade en fyr-sidig inramning omkring en i regel stensatt gårdsplan. En sida af denna fyrkant kallades »stuelängan» och inrymde familjens dagligstuga, flankerad af »bag»- eller »kistehuset» och »källarhuset», samt förstugan och »stärset» eller köket. Från förstugan, som vette mot gårdsplanen, kom man genom en dörr å ena sidan in i »stuan», där så väl husbondefolket som tjänarna hade sitt viste.

Det är främre delen af en sådan stuga, klädd i festbonad, som här återgifves. Längst fram å gafveln se vi dörren till »kistehuset», äfven kalladt »häbbaret», som utgjorde dels gästrum, dels ett slags skattkammare, i hvilken husmodern förvarade sina kistor med linne, konstväfda täcken och dynor samt smycken och dräkter; till höger om dörren *bordsändsbänken*, äfven kallad *högsätet*, och *krogskavet*, vråskåpet, samt stödd mot långväggen *bagbordsbänken*; till vänster *klockjan*, *himlingasängen* med *sänghjälpare*, ett rep med handtag, båda lindade med brokigt ullgarn, hvilken har sitt fäste i sängtaket och tjänade den liggande, framför allt sjuka och åldringar till hjälp, då de önskade resa sig eller ändra läge i sängen. Pallen framför sängens långsida kallas *sängskammel* och har anor från hedenhös. Af stugans öfriga mer än vanligt praktfulla inredning må vidare påpekas det karaktäristiska *bordet* med underrede kalladt »bordskista», *gåsabänken*, *skedhäcken* å en af taksparrarna och ett par för skånebygden egendomliga *lennestolar* med halmsits. Golfvet är af hårdtrampad lera och strödt med hafssand. På grund af någon festlighet äro stugans väggar klädda med konstväfda dukar, kallade *drätter* — i hvardagslag däremot voro de hvitmenade väggarna nakna — stolar och bänkar med *hjönnen*, hyenden, och *pjös* eller *bänkadynor* samt bordet dukadt till gille med egendomliga bordskärl, ljusstakar och smörkägglor, de senares form märklig såsom varande en gengångare från en rätt aflägsen medeltid.

Rum 2. Skåne. *Möbler, drätter, taflor m. m.* eller sådana föremål, som hörde till utstyrseln af hus och hem, samt *en serie folkdräkter från norra och östra Skåne.* Möblerna äro i allmänhet påverkade af nyare tidens konststilar, mest kanske af renässansens och barocktidens, men dock präglade af en i ögonen fallande bygdeindividualitet, som gör, att man ingalunda kan misstaga sig om sakernas skånska ursprung. Vi kunna lätt öfvertyga oss härom, om vi t. ex. kasta en blick på de märkliga hörnskäpen med sina färgmättade blomstermålningar, eller på den rika samlingen af stolar.

En märklig företeelse är den här utställda eksängen, **1**, från Färs härad, hvilken, ehuru gjord så sent som år 1734, äger ett påtagligt medeltidskynne såväl i sin konstruktion som dekorativa utstyrsel. Den ger för öfrigt ett bevis på den sega konservatism, med hvilken vår allmoge i det längsta hållit fast vid fäderneärfda former och bruk. Vi komma i det följande att påvisa ännu ålderdomligare drag af detta slag. Anmärkningsvärdt är, att denna sängtyp förekommit ganska allmänt inom ett litet område af Skåne, men saknar, så vidt vi nu veta, motstycke i det öfriga Sverige, möjligen Dalarna undantaget.

Bland möblerna i öfrigt anteckna vi särskildt en stol, **2**, med ryggstöd, hvilken visar huru en prydligare sådan kunde te sig i Skåne. Den är gjord af ekträ och utsirad med målade reliefsniderier, däribland en framställning af »Adam och Eva vid kunskapens träd». Till stolens historia hör, att den sedan urminnes gått i arf inom en rik bondsläkt i Åsum samt att den slutligen skänktes som »själskatt» till socknens kyrkoherde. Vidare må påpekas de af 1600-talets stilar påverkade *handukshållarna*, **3**, den egendomliga *piphyllan*, **4**, synbarligen afsedd för långskaf-tade kritpipor, samlingen af gratulationer och minnesskrifter, sänghjälparna, *sängabånn*, **5**, samt en bokformig trälåda, **6**, med sniderier framställande bland annat St Görans i skånsk bonddräkt, prinsessan, draken, syndafallet m. m.

Uppslaget till sina gratulationer och minnesskrifter har allmogen till en början fått från de högre folkklasserna, bland hvilka sådana textade rim voro i bruk under 1600- och 1700-talen, men så småningom däraf skapat en särskild stil med växtmotiv och hjärtan såsom genomgående ornamentsformer.

Af skånska väfnader har endast ett fåtal exemplar på grund af det strängt upptagna utrymmet kunnat exponeras i allmogefdelningen, eller nått och jämt så mycket, som varit nödigt för att gifva en något så när fullständig bild af landskapets gamla odling. Det stora flertalet af museets skånska textilsaker ingår i textilafdelningen, anordnad på annat ställe inom museet.

Af skånska folkdräkter återfinna vi dels här, dels i de två följande monterrummen tillsammans 17 stycken, eller de i ett eller annat afseende märkligaste, nämligen tre från göingehäraderna, en villands- och en järrestadsdräkt, sex ingelstadsdräkter, en mansdräkt från Herrestad, en luggude- dräkt för kvinna samt en mans- och en kvinnodräkt från hvardera af Torna och Vemmenhögs härad. Hvad som genast faller i ögonen är de skånska bondedräkternas särkynne. Med undantag af göingedräkterna, som stå de småländska värendsdräkterna mycket nära, finnes näppligen någon släktskap emellan dem och de gammalsvenska.

Och detta är ju lätt förklarligt. Under århundraden har Skåne varit en dansk provins utan nämnvärd förbindelse med »uppländingarna», såsom skåningen än i dag utan vidare kallar sina grannar norrut. Det var Danmark och indirekt äfven norra Tyskland, som då voro skåningarnas läromästare och i många fall särpräglade deras odling.

I första hand är det kvinnodräkterna med sin rikedom på typer, sina egendomliga hufvudbonader, sina dyrbara smycken och sin mångfald af plagg — att fem à sex bastanta tygkjortlar, förutom en luden skinnkjortel, som kallades »päls», buros på en gång, synes oftare varit regel än

undantag —, hvilka äga den mest utpräglade bygdeindividualiteten. Göingedräkterna, som företräda »norrahäradsboarnas», äro tvefvelsutan de vackraste och till sin hållning ålderdomligaste. Ingelstadsdräkterna åter representera slättboarnas utstyrel och utmärka sig särskildt genom sina starka färger och oformliga proportioner — öfverlif och kjortel äro hopsyddas och lifvet så kort, att kjorteln tager vid straxt under armarna, men når sedan knappt längre än till midten af vaderna. Till slättbogruppern hör den märkliga *sorgdräkten*, som sedan århundraden ådragit sig en berättigad uppmärksamhet. *Skördedräkten*, som utgöres af ett enda plagg, »höstesärken», brukades om sommaren under skördetiden och äfven vid lekar i det fria, dansgillen m. m. samt har utom Skåne äfven förekommit i Bleking, södra Småland, i Vingåker i Södermanland och i Västerbotten. Längst ner i sydvästra Skåne möta oss slutligen vemmenhögsdräkterna, hvilka tillsammans med skytts- och oxiehäradsdräkterna bilda en tämligen enastående grupp.

Som en allmän regel för de kvinnliga allmogedräkterna gäller, att de sakna bestämd stilkarakter.

Snart sagt öfver allt, där folkdräkter förekommo, visade bondkvinnorna den mest utpräglade konservatism i fråga om sin fäderneärfda dräkt, under det att männens utstyrel så godt som alltid bar prägel af någon bestämd moderiktning, stundom upprepad under flera generationer, stundom samtidig med den, som gjorde sig gällande, då dräkten tillskars. Sålunda gingo ingelstads- och herrestadsbönderna ännu mot 1800-talets midt klädda i en dräkt lik den, som bars af herremännen under Gustaf II Adolfs och drottning Kristinas tid, under det att vemmenhögskarlarna redan på 1820-talet lagt sig till med en af empiretidens smak starkt påverkad klädsel. Liksom kvinnorna uppträdde männen vid festliga tillfällen alltid i en mängd plagg. Linné omtalar 1749, att sjörupsbönderna (i Ljunits härad) klädde sig i tre tröjor, »af hvilka kanten på den inre städse lyser under den yttres», samt flere par byxor, »och hålla de

En tredje mindre monter innehåller föremål, som belysa det skånska byväsendet.

Den gamla tidens bysamhällen voro ofta små stater i staten med egen patriarkalisk författning, den s. k. »byaskrän» eller »byordningen», som ordnade byamännens inbördes rättigheter och skyldigheter; egen styrelse under ledning af åldermannen och två bisittare, hvilka bildade fullsuten rätt i byamännens tvistemål och i många fall ägde domsrätt, som kunde ådöma böter och lindrigare kroppsstraff. Vanligtvis afgjordes tvister och mellanhafvanden på byastämman, som hölls två gånger om året, den ena på våren vid valborgsmässan, den andra på hösten vid allhelgonamässan eller vid mårtensmässan. Åldermansbyte skedde på höststämman. Då skulle man äfven hålla brandsyn och uppgöra byns räkenskaper. Under äldre tid höllos dessa stämmor under bar himmel, gemenligen på byatorget midt i byn, där flere större stenar, »byastenarna», voro utlagda till sittplatser för åldermannen, bisittarna och byamännen. Alla bylagets besutna bönder hade rättighet och skyldighet att delta i stämman och kallades dit af åldermannen medelst *budkaflen*, äfven kallad *sankefjälén*. För samma ändamål brukade åldermannen äfven tuta i *byhornet* — ett sådant, från Höja socken i Luggude härad, hänger å väggen intill skåpet. Under mycket enkla och små förhållanden lär man hafva inskränkt sig till några kraftiga slag i brunnskaret.

14 I stora byar fanns alltid en *bomärkestafla*, **14**, eller *byastock*, ett slags jordebok af trä, å hvilken gårdarnas bomärken, nummer och ej sällan ägarnas namninitialer voro inskurna, samt för ordnandet af samfällda göromål en hel del »kaflar» eller »fjälär». Sådana voro »brefkaflen», »ringkaflen», »skjutskaflen», »tiggarfjälén» m. fl., hvilka skickades åborna emellan och angåfvo, hvem som för tillfället stod i tur och ordning att ombesörja brefbärning, ringning i kyrkan, skjuts, eller hvem som skulle husbärgera byns fattiga o. s. v. Bland här utställda kaflar må särskildt antecknas en *byastock*, **15**, för Knislinge by i Västra Göinge härad, å hvilken

numren å byns 15 hemmanslotter och deras ägare år 1774 äro upptagna; en *ringklubba*, **16**, från Löderups socken, 16 Ingelstads härad, som brukades endast vid kungsringningar och har användts vid en mängd kungliga personers dödsfall emellan åren 1751—1859, samt några s. k. *knäflingar*, **17**. 17 Dessa senare voro ett slags räkenskapsförling. För hvarje byaman fanns en »knäfling», och denna förvarades hos åldermannen. Då någon åbo förbrutit sig mot byskrän, fick han en skära å sin knäfling. Vid höststämman granskades knäflingarna. Proceduren var därvid mycket enkel och tillfälle till vad fanns icke. Den felande måste plikta, och plikten förvandlades i öl och brännvin, som förtärdes på stället af de samlade byamännen. Detta kallades »att dricka på någon». Så snart böterna erlagts, bortskuros märkena. Den äldsta knäfling museet äger bär årtal 1738. Märk äfven den ovanliga *runstafstypen*, **18**.

Rum 4. Skåne. *Fortsättning af dräktserien, smycken, redskap för matlagning, hemslöjd och belysning* m. m.

Dräktserien afslutas här med vemmenhögsdräkterna samt en del dräkt detaljer i fönstermontern, såsom *bröst- eller bringedukar*, **19**, tillhörande den kvinnliga utstyrelsen; **19** *kåpor*, **20**, från nordöstra Skåne, hvilka fästas på ryggen å **20** kvinnornas rundskurna kappor; lifstycken, däribland ett par från sydvästra Skåne, försedda i nedkanten med valk, »pölsa», som uppbar kjorteln; *brudlister*, **21**, från tiden **21** 1741—1840, alla tillhörande norra Skånes kvinnodräkter; *spedetröjor*, **22**, stickade af färgadt ullgarn och prydda **22** med bandbesättning, silfversmycken och broderier; vantar och handskar; egendomligt knutna hufvuddukar, kallade *kludar*, samt *brud- och brudpigelockar*, **23**, af växlande **23** form. Till Vemmenhögs och närsläktade kvinnodräkters kludar höra *örnalapparna*, **24**, om hvilkas användning den **24** utställda kvinnodräkten från Vemmenhögs härad ger besked.

De skånska kvinnodräkterna utmärkas i all synnerhet genom sin stora rikedom på silfverprydnader med typer,

som synas vara lånade från urgamla förebilder. Smyckena återfinnas i rummets golfmonter. Dessa prydnader äro af flere slag, dels sådana, som utgjorde en mer eller mindre bestämd del af dräktens tillbehör, dels sådana som brukades vid festliga tillfällen och af brudar. Till det först
 25 antyddas slaget höra *kjortelmaljorna*, 25, och *skörtasöllet*,
 26 26, som buros fastsydda vid liststyckets kanter och emellanåt hopsnörades med en silfverkedja. Maljorna hafva gamla anor. De förekommo redan under medeltiden och synas nått sin högsta utveckling under renässansens blomstringstid. I sin äldsta kända skånska form äro de gjutna och jämförelsevis små samt prydda än med medeltidsbokstäfver t. ex. A M (Ave Maria), än med helgonbilder, än med djurbilder såsom lejon, örnar, duvbor o. s. v., än med änglahufvuden och växtmotiv. I ett senare utvecklingsstadium hafva de vuxit i omfång och äro ofta pressade samt prydda med monogram, bladmotiv och färgade flussglasprismor. En hithörande, men enastående företeelse äro *kiviks-*
 27 *häktorna*, 27, som knäppas tillsammans såsom ett bokknäppe. Möjligen föreligger här en utvecklingsform af 1300-
 28 talets »kjorselspänsla». *Skörtasöllet*, 28, åter utgöres ej sällan af rektangelformiga silfverplattor, än prydda med pålödda akantusblad af silfverbleck, erinrande om ungrenäsansens orneringsmotiv, än genombrutna eller pressade. Såsom ingående bihang till dräkten må vidare nämnas de
 29 stora buckelformiga *tröjspannena*, 29, hvilka med rödt underlag fastsyddes parvis å tröjornas bröststycken, *ring-*
 30 *söljorna*, 30, och spannena för hopfästning af halskläden
 31 m. m., *ärm- och halsknapparna*, 31, *finger-ringarna* och de
 32 s. k. *bjällerknapparna*, 32, hvilka senare utan tvifvel äro utvecklingsformer af medeltidsdräkternas silfverbjällror.

Till de egentliga lyx- och festsmyckena höra *trille-*
 33 *korsen*, 33, ofta prydda med initialerna I H S, som af allmogen tolkades »Jesus Herrens Son». Anmärkningsvärdt är, att dessa smycken trots sin runda form alltid kallas
 34 kors. Vidare *striglakorsen*, 34, än T-formiga, än försedda

med öfverstycke, *söllbältena*, 35, med *bältebännet*, 36, 35 36 och *skon*, 37, *särkasöllet*, 38, en rektangelformig silfver-37 38 platta, hvilken bars såsom halssmycke, samt *hufvudsöllet*, 39, äfven kalladt *hufvudla*, ett slags pannsmycke, som till- 39 hörde brudutstyrelsen.

Strax till höger om ingången äro utställda bland annat några ko- och bockhorn samt en samling s. k. *ringstafvar*, 40, hvilka tillhörde byherdens utrustning. I hornet blåste 40 han om morgnarna, då boskapen drefs i vall, om kvällarna då den kom hem, så att byns pigor skulle kunna samlas på en gång för att mjölka, och med ringstafven skramlade han, då kreaturen, i synnerhet tjurarna, voro »stångeliga». Märk äfven *träskofiolen*, 41, ett uteslutande skånskt musik- 41 instrument, förfärdigadt af en träsko. Se vidare Musikhistoriska afdelningen.

I väggmontern inrymmes en samling askar för smycken och sydon. Korgarna å plattan under motern äro s. k. *förningskorgar*, i hvilka bondhustrurna förvarade sin medförning af matvaror, då de reste till gästabud. Det må här nämnas, att bruket af »förningar» redan vid 1200-talets början förbjödes i gotlandslagen.

Matberedningen var i regel den enklast möjliga och redskapen för kokkonsten lika anspråkslösa. Påpeka vi några *krydd- och senapskvarnar*, 42, afsedda att under använd- 42 ningen fastskrufvas vid en bordskant, ett par säregna *ostkar*, 43, och ett par *trästämplar*, 44, för julbrödets utsirning 43 44 torde vi hafva anført det märkligaste inom detta område.

Bland verktygen för hemslöjd faller den ståtliga samlingen af *skättekniifvar*, 45, på grund af sina glada färger 45 och ofta eleganta former genast i ögonen. Skättekniifven var som bekant ett redskap för linberedning, men på samma gång ofta en fästmansgåfva, hvilket i sin ordning förklarar den under andra omständigheter onödiga lyx af konstfärdiga sniderier samt granna målningar, som nedlagts på deras utsmyckning. Sedan linet skördats, befriats från fröknopparna, rötts samt bråkats med *brytan*, 46, vidtogs skäkt- 46

ningen, ett förfaringssätt, som afsåg att rengöra de bråkade linstjälkarna från skäfvor. Detta tillgick sålunda, att man med vänstra handen höll ett knippe lin öfver kanten på en
 47 *skättefot*, 47, och bearbetade det i täta slag med knifven, tills skäfvorna bortfallit. Linets rengöring försiggick i »brydestugan» eller »bastan», där sådan fanns, eljest i en s. k. »brydegrop» och förestods af »bastekärningen», på sina ställen kallad »barran». Sedan linet sålunda var beredt, häck-
 48 lades det å *linhäcklan*, 48, och var nu färdigt för spinning.

Af skånska spinnredskap äger museet utom den vanliga spinnrockstypen med dess ofta prydliga, spirformiga *rockhufvud*, 49, kring hvilket linet upplindades, äfven en gammaldags *spolrock*, 50, samt några primitiva tvinnredskap, 51 *snokrokar*, 51. Bland väfredskapen märkes en väfstol med upprättstående varp och tillbehör af garnpinnar för inslaget samt en *väfkam*, 52, medelst hvilken inslaget hopfördes. Som synes liknar den mycket den fornnordiska. Egentliga skillnaden dem emellan består däri, att i den äldre typen hölls varpen spänd med nedtill vidknutna stentyngder.

För tvätt, mangling och strykning hade skåningen flere redskap, bland hvilka *klappträet*, *kafveldonet*, *gniefjälén* och *gniestenen* äro de anmärkningsvärdaste. Klappträet, 53 53, på skånska *torskel*, ett redskap för klappning af bykläder, var liksom skäktnifven ofta en fästmansgåfva och 54 är därför emellanåt både snidadt och måladt; kafveldonet, 54, består af *kafven* och *brädet* och kan betraktas såsom urtypen för vår tids mangel. Då man förr i världen skulle mangla, lindades plagget kring kafven, som sedan medelst brädet rullades fram och tillbaka å ett bord eller annat 55 plan, tills plagget blifvit slätt. Gniefjälén, 55, och gniestenen, 56, motsvara en senare tids strykbräda och strykjärn samt hafva användts långt in mot våra dagar. Med dessa båda redskap utfördes glättningen sålunda, att plagget, som skulle strykas, utbreddes öfver brädet och därpå bearbetades med stenen tills det företedde en emaljglänsande yta. Sålunda strökos alla till så väl mannens som kvinnans ut-

styrsel hörande linessaker, hvilka voro afsedda att synas, äfvensom borddukar. Men gnidstenen brukades äfven för andra ändamål. Göingarna lade ej sällan en gnidsten i den afidna kvinnans likkista, för att den döda icke skulle gå igen, och då en kalko mjölkades första gången, skulle en gnidsten läggas i mjölkstäfvan, så kunde ingen skämma mjölken. Gnidstenen och sannolikt äfven fjälén hafva anor, som gå tillbaka långt in i hedenhös. Gnidstenar af glas och af alledes samma form, som de här utställda, hafva nämligen påträffats å flere ställen i grafvar från 800-talet. Och i en kvinnograf å Björkö har bland annat hittats en benskiuva, hvilken till form och storlek erinrar om de skånska gnidbräderna. Såsom gamla minnen af en svunnen tid må i detta sammanhang påpekas de s. k. *brickorna*, 57, i väggmontern, med hvilka lister och band väfdes. I allmänhet äro dessa brickor af trä, någon gång klippta af vanliga spelkort samt fyrkantiga, med ett hål i hvardera hörnet. Jämte en skyttel och en bandknif utgöra de hela väfnadsarraljen. Konsten att väfva med brickor — på andra orter förekomma benämningarna »kort», »spjäll» och »slänn» — har idkats öfverallt i vårt land och torde ännu icke vara aldeles bortglömd. Men konsten är äfven gammal. Professor Hjalmar Stolpe hittade omkring 1874 under sina gräfningar i »svarta jorden» på Björkö liknande brickor tillsammans med föremål som härstamma från vikingatiden. I öfrigt innehåller montern *bandväfskedar*, 58, redskap för 58 sömnad, däribland ytterligt primitiva *prylar* af ben, 59, 59 *nystpinnar*, 60, och *nystringar*, 61, de senare af hopböjda 60 61 gåshalsar, som innehålla skramlande ärtor; *krusbräden*, 62; 62 *knyppladynor*, 63, och *gnidstenar*, 64, af sten, trä, glas 63 64 m. m.

Såsom ett för Skåne egendomligt redskap, betingadt af slättbons sätt att bygga hus, må påpekas den s. k. *murslättnan*, 65. Såsom namnet anger, motsvarar den mursleffen i en murares hand och brukades att släta de med lera klenade husväggarna. Så snart ett hus var uppfördt, in-

bjöd ägaren grannhällets pigor och drängar att infinna sig med sina murslättor för att hjälpa till med »kliningen». Ingen uteblef gärna, ty arbetet gäldades med ett duktigt kalas, som kallades »klinegille» och afslöts med dans.

I väggmontern och däromkring en samling *sköraskar*, 66 67 66, *eldslagningsmedel*, 67, bestående af stål, flinta och 68 69 fnöske, *svafvelspetebuntar*, 68, *stickstakar*, 69, *lampedallor*, 70 71 70, ett slags ställningar för *tranlamporna*, 71, *ljusformar*, 72 72, och *ljusstakar* i rik omväxling. Med stålet slogs eld mot flintan, så att gnistorna föllo ner i skörasken, som var fylld med sköre eller fnöske. I det glödande sköret neddoppades sedan svafvelspeteor, hvilka då antändes. Bland ljusstakarna må påpekas de ståtliga järnstakarna med hästskoliknande hängen, samt ett par egendomliga typer, den ena 73 74 af trä, 73, den andra af lergods, 74. Trästakstypen i fråga synes vara till mera för ro skull än för gagnet. Den är hopsatt af flere lösa delar, hvilka gripa in i hvarandra och sammanhållas af själfva ljuspipan. Troligen föreligger här ett slags tankeöfning jämförlig med »sinklärs bojer» och dylikt, med hvilken man kunde skaffa sina gäster hufvudbry. Det var redan litet krångligt att plocka isär staken och ännu brydsammare att sätta ihop den igen. Lerstakstypen äger gamla medeltidsanor och därjämte en mycket vidsträckt spridning. Den är olik alla andra ljusstakar däri, att den har formen af en fotangel med stympade spetsar och ett hål för ljus 75 i hvarje spets. Under montern en *behållare*, 75, för smält talg, då man stöpte ljus.

Rum 5. Bleking. Den blekingska allmogekulturen synes anmärkningsvärdt litet berörd af den dansk-skånska, trots att Bleking under århundraden i egenskap af dansk provins haft samma öden och utvecklingsförutsättningar som Skåne. Vill man finna några beröringspunkter mellan Blekings och någon annan landsdels forna bondekultur, torde dessa snarast vara att söka inom de närliggande smålandshäraderna. I alla händelser bära blekingsbondens såväl husgeråd som konstväfnader och dräkter dock en

utpräglad särkaraktär, som med smärre växlingar inom de skilda häraderna allt igenom är blekingsk.

Blekings folkdräkter äro i museets utställning företrädda af en tämligen sen (1830-talet) mansdräkt från Listers härad, en festdräkt från Medelstads härad för ogift kvinna och två kyrkdräkter från Östra härad, visande skillnaden emellan hustruns och flickans utstyrsel vid 1800-talets början. Genom sina väl afpassade proportioner, glada färger och sin smakfulla mönstergifning har Blekings kvinnodräkter länge täflat om första rangen bland Sveriges täckaste folkdräkter. Hithörande märkligare detaljer äro utställda i väggmontrerna närmast fönstermontern. Märk de kretsruna röda och silkessömmade *valkarna*, 76, hvilka, utstyrda med långa, längs ryggen hängande sidenband, buros af ungmön såsom brudpiga och ungfadder, de med broderier prydda samt knutna *lufvorna*, 77, som tillhörde den 77 giffa kvinnans utstyrsel, de röda *brudlisterna*, 78, med så 78 tidiga år som 1747 och 1751; handskarna och de ståtliga silfverprydnaderna, bland hvilka halssmyckena, brudbältena och två praktfulla brudkronor intaga hedersrummet. Af kronorna förskrifver sig den äldsta, 79, med all sannolikhet från 1600-talet, under det att den yngsta, 80, bär 80 en så sen tidsbestämning som 1868. Ett så godt som ingående bihang till kyrkdräkten äro de här utställda silfverbeslagna *psalmböckerna* och *svampdosorna*, 81. Märk äfven 81 *fästepänningen*, 82, en gåfva, som den unge mannen lämnade 82 sin fästmö, då hennes föräldrar gifvit sitt bifall till giftermål.

Rummets väggar äro upptill klädda med långsmala dukar, af hvilka en del skilja sig från de skånska bland annat därutinnan, att mönstren äro sydda, ej väfda. Till dessa dukar, med hvilka de gamla ryggåsstugornas tak och väggar öfverkläddes, sluter sig en målad s. k. »bonad» med bildframställningar. Den idékrets, från hvilken konstnären, en blekingsbonde Sven Nilsson i Härnäs (Kyrkhults socken), lånat ämnet för sin målning, är som vanligt den bibliska Här framställas syndafallet, David och Goliath, Elias himmels-

färd o. s. v. Naiv och lustig är illustrationen till liknelsen om »grandet och bjälken»: två bönder i blekingsdräkt från 1820-talet, af hvilka den ena bär »bjälken» i form af en lång käpp, som står rakt ut från bärarens vänstra öga. Vidare förekommer »världens ostadiga lycka»: man ser ett åttaekradt hjul samt tre män, en af dem stående bredvid hjulet, en annan öfverst å detsamma, under det att den tredje framställes fallande hufvudstupa vid hjulets andra sida. Lyckohjulet sålunda återgifvet förekommer någon gång i våra kyrkomålningar från medeltiden.

Såsom utpräglade blekingsaker må påpekas de här utställda *trebenstolarna* med ryggstöd och rund sits, den mycket ovanliga *nystvindan*, **83**. Anmärkningsvärda äro ock *träskedarna* och *träljusstakarna* i montern samt i viss mån **84** de ovala *träformarna*, **84**, för sötgröt. De senare lokaliserade till gränsbygderna åt smålandssidan.

85 Till sist må äfven påpekas *ljusstöpningskärnorna*, **85**, af lergods; Hoby *skråhorn*, **86**, det präktigaste byahorn, **87** som museet äger; de båda *tvärsadlarna*, **87**, för kvinnor samt ett mindre vanligt musikinstrument, kalladt *hummel*, **88**. **88**. Hornet i fråga »upprättades» 1735 enligt en å detsamma ristad inskrift af byns då varande sju byamän och är gjordt af ett stort oxhorn samt försedt med mynningsbleck af graverad mässing. Hummeln är ett knäppinstrument och består af en platt resonanslåda med en rak och en delvis utbuktad sida samt har 9 eller 13 strängar, som spelades med en spetsad och tvärstruken fjäderpenna eller med en metallstaf. Af strängarna är den högsta dragen öfver ett gripbräde med tvärstreck för antryckningsställena. De öfriga strängarna äro stämde, så att de bilda treklang. Då instrumentet spelades, ställdes det på ett bord eller dylikt och med fjädern eller stafven drog man öfver alla strängarna från den djupaste till melodisträngen, så att meloditonen kom att ljuda sist. Numera har hummeln gått ur bruk, men vid 1700-talets midt synes den varit spridd rätt allmänt i vårt land, framför allt bland allmog.

Rum 6. Öland och Gotland. Ölands gamla rent folkliga odling, såsom denna ter sig i museets samlingar, erbjuder, hvilket ju är att vänta, ej så få anknytningspunkter med både den blekingska och kalmarlänsbygdens på smålandssidan. Men här förekomma dock en del lokala egenheter, jämför de utställda *skäktstolarna*, **89**, nya **89** ornamentsmotiv t. ex. de stiliserade hästhufvudena och hästbilderna, hvilka liksom öns folkdräkter stå tämligen isolerade och kunna sägas vara särdrag i Ölands folkliga odling. Såsom prof på hästmotivets kynne och behandling kan särskildt foten å de här utställda skäktstolarna tjäna. Märklig i sitt slag är ock *bandskeden*, **90**, på grund af **90** sitt långa skaft, som vid skedens bruk tjänade såsom fot.

I den öländska utställningen möter oss den vanliga *runstafven*, **91**, så fullständigt utförd, som den någonsin **91** blef. Runstafven är almanackans föregångare, men uppställd så, att den gäller för ett obegränsadt antal år. I sin enklaste form är stafven oftast två- eller fyrsidig med å alla sidorna inskurna tvärstreck, ett för hvar och en af årets 365 dagar. Bredvid denna ursprungliga form har sedan urminnes brukats en annan typ, den egentliga runstafven, å hvilken tvärstrecken äro utbytta mot runseriens sju första mynder, hvilka upprepas i samma ordningsföljd, tills årets alla dagar fått sin runa. Härigenom erhålla äfven veckodagarna sina bestämda märken. Känner man årets söndagsbokstaf, här runa, d. v. s. på hvilken veckodag nyårsdagen infaller, är det alltså möjligt att finna sig till rätta å runstafven. Detta blef ännu lättare, sedan man börjat utmärka årets märkelsedagar med bestämda tecken, som antingen inskötos mellan strecken, eventuellt runorna, eller inskuros öfver dem. Dessa tecken angifva dels sådana dagar, som enligt gammalt bruk voro af vikt att minnas vid sänings- och skördetiden m. m., dels årets fasta helgdagar, och utgöras i förra fallet af tämligen växlande märken, i senare fallet af symboler, syftande t. ex. på det helgon, åt hvilket dagen var helgad. För att anföra ett par belysande exem-

pel utmärktes sålunda nyårsdagen med ett dryckeshorn, syftande på julgillena, sigfridsmässan, 15 febr., med en biskopsstaf, eriksmässan, 18 maj, med ett krönt hufvud och ett ax, St Erik blef halshuggen, men eriksmässan var tillika en märkelsedag för jordbrukaren enligt det gamla talesättet: ger Erik ax, ger Olof kaka; vidare äro alla mariadagarna angifna med en kröna, som syftar på himladrottningen, och petridagarna med en nyckel; olsmässan, 29 juli, med en yxa och larsmässan, 10 augusti, med ett halster, emedan den helige Laurentius blef lefvande stekt på ett dylikt redskap. I sin mest utförda form har runstafven erhållit gyllental eller prim, utsatt vid dagrunorna, och kallas nu ofta primstaf. Genom denna anordning kunde bonden utan vidare svårighet beräkna tiden för månskiftena och de rörliga helgdagarna. Alla ölandsstafvarna äro primstafvar, under det att en å motsatt vägg utställd runkalender från Gotland saknar gyllental.

Till utställningens märkligare föremål höra den snidade utdragssången, hållen i mycket rustik gustaviansk stil från omkring 1800 och prydd med Smålands och Ölands landskapsvapen, de små äggostformarna, 92, af trä och gryt-
92 hängaren, 93, af järn.

Den öländska kvinnodräkten förskrifver sig från 1820-talet, men öfverensstämmer, äfven i smådetaljer, förunderligt väl med en 1703 afbildad och beskrifven kvinnoklädsel, hvilken vid nämnda tid var i allmänt bruk å öns norra del. Betecknande för denna dräkt är »täpan», ett slags konstväfd långsjal, som bars öfver axlarna eller å ena armen, monteringen å lifstycket samt äfven hufvuddukens knytning. Till denna klädebonad höra ej så få smycken, såsom *låskedjan*, 94, *löfspännet*, 95, en del finger-
94 95 ringar och ett dosformigt, utom Öland icke känt fäste, 96.
96 Alla dessa jämte den silfverbeslagna psalmboken ingingo i »begåfningen», såsom fästmanspresenterna kallades. Såsom ett gammalt bruk kan omtalas, att vigselringen ofta bars fastknuten å ena halsdukssnibben på bröstet och ej

på handen. I detta sammanhang förtjäna äfven påpekade märkliga *pannsmyckena*, 97, utsydda med pärlor, och 97 brudkronan i fönstermontern. Ett sådant pansmycke kallas *la* eller *pärkrans* och tillhörde såväl brudens som brudpigornas utstyrel. Till pärlkransen hör ofta en oval eller trekantig *nacklapp*, 98, som brukades endast af gifta 98 kvinnor vid festliga tillfällen och då förstärkt med en sidenrosett, anbringad å hjässan emellan kransen och nacklappen. Var brudens dygd misstänkt, måste hon liksom hustrurna bära nacklapp, för att kronan ej skulle blifva »skämd».

Den utställda brudkronan, som i sin ornering erinrar om renässansens gedigna prakt, hör till de mindre i sitt slag. Ej sällan kunde de väga ett par skålpund och utgjorde då en plåga för de stackars brudarna, som i enlighet med ett gammalt bruk skulle till fots och löpande tillryggalägga vägen emellan bröllopgården och kyrkan. »Ju fortare bruden kan löpa», heter det i en ölandsbeskrifning från 1760-talet, »ju mera räknas det henne till heder.» Beskrifningen belyser det fornsvenska ordet »brudlöp», upphofvet till den nutida benämningen bröllop.

Mansdräkten kan svårigen vara äldre än från 1830-talet och skiljer sig obetydligt från den samtida medelklassdräkten.

Den *gotländska* samlingen är jämförelsevis liten men lämnar ej få antydningar om gutarnes kulturella förhållanden under forna dagar.

De gamla gotländska bondstugornas möblering utgjordes till större delen af väggfasta bänkar och sängar. Till lösöreboet hörde en och annan stol, några skrin, ett bord och ett par skåp. En vacker flyttbar möbel är *nattlådan*, 99, 99 hvilken förekom mycket allmänt i de gamla bondhemmen och tjänade som förvaringsrum för kvinnfolkens dyrbarheter. Dessa lådor utgöra en mellanlänk emellan medeltidens och den tidigare renässansens kistor och skrin samt en följande tids dragkistor och byråar. I detta sammanhang må äfven påpekas den vackra *väggspegeln*,

100 101 **100**, den lilla *vägghyllan*, **101**, å hvilken husmodern exponerade sina silfvertumlare och annan dyrbarare lösegendom, som kunde ge huset en förmögen prägel. Bland
 102 sevärdheter i öfrigt må nämnas *vägglusbrädena*, **102**, som tillhöra sängens utstyrsel och renhållningsväsendet,
 103 den tämligen enastående *runkalendern*, **103**, *loggbrädet*,
 104 **104**, det senare äfven kalladt *poppelbräde* eller *loggkompass*,
 105 106 och *ullkorgen*, **105**, samt i fönstermontern *eldvifstan*, **106**, som användes att vifta på glöden, då man halstrade fisk, de väldiga fiskarstöflarna med fötter af trä och den lilla
 107 samlingen af *svampdosor*, **107**. Anmärkningsvärdt är, att dessa senare äro prydda med konturbilder af kyrkor. Ornamentsmotivet bör hafva legat nära till hands för guldmederna på de många monumentala kyrkornas ö.

Till stuginredningen hörde de målade fönstren, däribland ett par med så tidiga årtal som 1609 och 1615. I regel hade bondstugorna två fönster, af hvilka det ena satt på ena gafveln, det andra på södra långväggen. Af dessa var gafvelfönstren hos de burgnare bönderna nästan alltid försedt med små målade rutor, ett förhållande som har sin egen lilla historia. När gutarne fordomdags byggde sina stugor, insattes icke något fönster på gafveln, förr än takölet, äfven kalladt »finsturgildet», dracks. De inbjudna gästerna medförde då som gåfva ett fönster, till hvilket hvar och en bidragit med en målad glasruta, prydd med en vapenbild, ett genrestycke, gifvarens namn m. m. Detta bruk, som utan tvifvel härstammar från Tyskland, omtalas på 1400-talet och hade redan då i sistnämnda land tagit ett sådant omfång, att man 1450 fann sig föränlåten utfärda ett öfverflödsförbud mot detsamma. Nästan alla de i museet förvarade gotlandsfönstren bära svenska inskrifter och gotländska ortnamn, sakförhållanden som tyda på, att glasmålningarna sannolikt äro utförda på Gotland.

I mannaminne har Gotland icke haft någon utpräglad folkdräkt. Öns allmoge har, synes det, då det gällt kläd-

seln sedan lång tid tillbaka anpassat sig efter för handen varande smakriktningar. Så har förhållandet dock icke alltid varit. Ännu på 1700-talet synes Gotland haft folkdräkter af utprägladt särkynne. Så omtalar Linné dels att roneboarna varit namnkunniga för sin gamla dräkt, dels att fåröbönderna allmänt gingo klädda i granna sticktröjor med hvita, blå och röda mönster. Till den äldre kvinnodräkten hörde röda strumpor, färgade i växtfärg, »madra», och muff, som t. ex. vid nattvardsgång bars midt under varmaste sommaren. Ronemännen klädde sig i knäsid vit tröja, svart liststycke, som snörades ihop, vida byxor samt skor, som passades endast efter ena foten. Denna dräkt var dock redan på 1740-talet sällsynt. Ännu 100 år senare mindes de gamla en folkdräkt för båda könen, hvilken i flere fall skilde sig från fastlandets och hvad den kvinnliga angick, karaktäriserades af en och annan märklig detalj, som tyder på rent af medeltidsanor. Enligt en beskrifning brukade bönderna såsom högtidsdräkt en svart, brun eller blå vadmalsrock, som nådde något nedom knäna och var försedd med ståndkrage, ficklock och ärmslag samt en rad knappar af hästtagel; svart eller gul skinnväst eller ock grön vadmalsväst, en tvärhand kortare än rocken samt försedd med smala ärmar och en rad knappar, stundom af silfver, stora som slånbar; gula eller svarta knäbyxor, olika den vanliga kortbyxtypen därutinnan, att de hade gylp och ej lucka, vidare randiga eller »spättiga», fläckiga, strumpor med röda strumpeband, som knötos i öglor med hängande tofsar vid benets utsida, samt spänneskor. Som hufvudbonad brukades en svart filthatt, trekantig genom uppfästade brätten, eller äfven en »myssa» med fyra snibbar af skinn, som omslöto en eldröd kulle. Kring halsen bands en vit långhalsduk, och öfver ärmliderna drogos stickade muddar med fransar. Till denna dräkt hörde äfven underbyxor af hvit vadmal, hvilka hopknötos vid knäna; blåa damasker, som buros till söndagsdräkten, samt röda och rosiga köptygströjor, vanligen brukade som undertröjor, men om som-

mären och vid bollspelen utan rock och väst. Vintertiden förstärktes klädseln med en luden fårskinnspäls, hvilkens utsida var rödfärgad och försedd med en rad blå knappar. Kvinnorna klädde sig i kort, veckrik kjortel, ofta svart, lifstycke, som snörades ihop öfver bröstet, enfärgadt blått eller rödt förkläde, halskläde öfver axlarna, stickad blå eller röd hvitblommig ärmtröja, som gick nedom höfterna och hopfästes vid halsen med ett par kretsruna spännen, stora som specieriksdalrar, röda eller hvita strumpor med broderade kilar samt högklackade spänneskor. Den kvinnliga hufvudbonaden hade många former. Sommartiden brukades »soldok», äfven kalladt »timpadok», som bestod af en hvit stärkt duk, hvilken knöts under hakan och drogs fram öfver pannan, samt om vintern ett slags hufva kallad »kabäusa», af svart tyg och fodrad med lärft. Gummorna brukade, när det var kallt, äfven en hvit »panneduk» samt en »kåpeduk», som bands under hakan och knöts öfver hjässan.

En säregen hufvudbonad för de gifta kvinnorna var »stycket», hviket liknade en turban och bestod af en svart eller mångfärgad mössa, kring hvilken man lindat en stärkt duk med framtill uppstående snibb, dock så att mösskullen blef synlig.

108 Anmärkningsvärd är den lilla muffen, 108, som en gång i tiden burits af en gotländsk bondkvinna.

Rum 7. Skåne. *Stuginteriör från Håslöv, Skytts härad.* Denna tillhör den sydsvenska slättlandstypen, alltså närsläktad med ingelstadsstugan, men betydligt äldre är denna senare, från början sannolikt uppförd under åren 1622 och 1623. Interiören är uppställd så, att stugans ena långvägg och båda gaflar kommit till synes, en anordning, hvilken möjliggjort järnspiselns medtagande. Långväggen är klädd med snidad träpanelning. Spisel, kallad »sättugn», är hopsatt af gjutna, med reliefbilder prydda järnhållar och står genom en öppning på väggen i förbindelse med köksspiseln; å ugnen ligger en rund sten, »ljomkestenen», med hvilken husets folk vintertiden värmdes

sig, då de kommo utifrån och voro frusna om händerna. Längst till höger i förgrunden få vi tänka oss stora stugbordet, omgifvet af väggfasta bänkar. Dörrarna å vänstra gafveln leda till förstugan och mathuset; å motsatta gafvelväggen har man ingångarna till »stuekammaren», svarande mot »kistehuset» i Ingelstad, samt till köket, där man hade en murad spisel, i hvilken man lagade mat och från hvilken sättugnen uppvärmdes.

I tvärgången: ett fönster från Skåne med rikt snidade kar och mellanpost; hörnstolpar från Gotland, tillhörande en byggnad med väggar af skiftesverk och intressanta motstycken till liknande byggnadsdelar i Norge.

Rum 8. Småland. *Stuginteriör från Södra Vedbo härad,* framställande ett förmöget bondhem, sådant detta tedde sig under 1800-talets sex första årtionden. En del detaljer såsom fönsterkaren med sina snidade mellanposter och de vackra dörrarna med klängspegel tala dock för att stugan är mycket äldre än möbleringen. Tapeterna äro handmålade med schablon omkring 1830. Möbeluppsättningen är typisk för norra och en stor del af mellersta Smålands bondstugor och med undantag af sängen flyttbar. Bordet vid gafvelfönstret är en kombination af skåp och bord. De grindliknande ställningarna vid sängstammen, »stocken», kallas *sängknektar* och *sänghästar* och står där för att hindra sängkläderna från att skrida i golvet. Sängen är på gammalt vis bäddad med lös råghalm i botten, ett s. k. »klutakläde», ett lakan, en långdyna med eller utan örngott och ett nöthårstäcke, som om vintern förstärktes med en fårskinnfäll. Af dörrarna leder den oss närmaste till köket, den andra till förstugan. Vidare må nämnas, att spisel med »fyr», eldstad, bakugn och »grufva» hade sin plats i förgrunden närmast kökdörren och upptog nära en fjärdedel af stugans utrymme, att närliggande långvägg ofta saknade fönster, i all synnerhet då huset var byggt »solrätt» med gaflarna i öster och väster och den sistnämnda sidan mot norr.

Rum 9. Småland. Möbler, väggbonader och folkdräkter. Bland möblerna måste skåpen till art och värde räknas bland det bästa i sitt slag, som museet äger i sin svenska allmogefdelning. Vi påpeka särskildt ett skänkskåp af ek, **109**, med sniderier, inskrifter, årtalet 1646 och egendomliga målningar, ett matskåp, **110**, från Virestads socken med vackra blomstermålningar, hvilka med stor sannolikhet äro utförda af genremålaren Per Hörberg, född inom socknen, samt det snidade och målade vråpskåpet, **111**, från Ingatorps socken. Till skåpen sluta sig *tafletterna*, **112**, motsvarande en nyare tids atenienser. Såsom goda exponenter för gammal småländsk möbeltillverkning kunna ock stolarna tjäna, hvilka delvis åtminstone visa, huru bonden under skilda tider förstått att utnyttja för handen varande konststilar. I de äldsta kända stugorna voro stolarna emellertid sällsynta och ersattes med dels väggfasta, dels flyttbara bänkar. Till det senare slaget hörde *bordsätena*, **113**, som hade sin plats vid den af »stora bordets» långsidor, som vette mot stugan. Märk den om 1400-talets läs erinrande nyckelskylten, anbringad å ena sätet. Till sätena hörde hyenden af många slag, dels väfda i »flämsk» såsom gobelintekniken ofta kallas, **114**, dels sömmade, **115**. I sammanhang med stolar och säten må äfven nämnas *mat-taflorna*, som voro mycket vanliga öfver hela Småland. De brukades i hvardagslag såsom matbord; efter måltidens slut fälldes skifvan ihop och erhöil man då en *karm*-, **116**, eller *styrstol*, **117**, till hvilken en af bordsfötterna bildade ryggstöd. I ett småländskt prästgårdsinventarium, dagtecknad 1622, omtalas »vänderstolar», måhända motstycken till de här utställda.

Den egendomliga ljusstaken å bordet i rummets midt tillhörde, med äpplen, spetsade å piggarna kring stammen, julbordets utstyrsel och kallades *juläppleträ*. Anmärkningsvärdt är äfven det armborstliknande räfgillret, *räfva-bojen*, **118**, med dess spännare, domkraften, och halfmånformiga *skäkta*, **119**, såsom pilen kallas.

De målade väggbonaderna tillhörde ännu efter 1800-talets midt ryggåstugornas allra yppersta stass, men framtogos endast vid stora fester, i all synnerhet vid julen. Att bona stugan med dylika målningar kallades därför att »dra henne till höjti», att »juladra» henne eller »pinna upp julen». Dessa målningar utfördes af såväl allmogemän som allmogekvinnor. Bland Smålands märkligare bonadsmålare kan nämnas *Klemet Håkansson* i Urshult, Kinnevalds härad, som var verksam under tiden 1757—1794 och blef stamfader för en målarsläkt, af hvilken museet äger målningar såväl från Småland som Bleking och Skåne. Bonaderna å rummets norra vägg liksom långväggen äro alster af »mäster» Klemets och hans lärjungars pensel. Samtidigt med Klemet Håkansson lefde i Sunnerbo härad en annan bonde, Per Persson i Lussult, som uppgifves hafva börjat måla bonader 1758 för att skaffa sig något att lefva af under då rådande nödår. Han blef genom sina sju barn, hvilka alla lärde sig faderns konst, stamfader för en talrik målarsläkt, af hvilken åtskilliga medlemmar ännu mot slutet af 1870 kunde måla bonader. Bonaderna å rummets södra väggar äro prof å Per Perssons och hans ättlingars konst. En tredje konstnär, hörande till denna klass, var klockaren Anders Eriksson i Ås, som arbetade i Västbo härad från 1700-talets slut och intill midten af följande århundrade. Alster af hans måleri äro jämte taflor af bönder i Fämsjö utställda i följande rum. Det stora flertalet af dessa bildtapeter återgifva händelser ur den heliga historien. Någon gång förekomma rena folklifsbilder exempelvis *Väfskedmakarna i Markaryd*, **120**, *Ett stort bröllopståg*, gilleslag, dansande bönder, se 126 i rum 10, och en smålandsbondes äfventyrliga marknadsresa, se 182 i rum 11. Under en tidigare period skildras äfven händelser ur någon berömd sagohjältes lif, så huru »Höljer danske want seger öfver Burman» eller huru »Riddaren Sante Göran frälsar jungfrun ifrån Draken». Såsom ett mycket gammalt drag må slutligen anföras

serien af »allehanda djur», som bildar bård å Klemet Håkanssons och hans lärjungars större bonader.

De småländska folkdräkterna äro här företrädde af mans- och kvinnodräkter från Vista, Östra och Västbo härad. Ålderdomligast är den s. k. unnarsbodräkten, som särskildt karaktäriseras af sina smycken och sin mångfald af färgrika plagg.

Rum 10. Småland. Fortsättning af dräkt- och bonadsföljden; smycken; grupper af husgeråd och redskap.

- I den ena väggmontern: en rik samling af till belysning hörande redskap, såsom *stål* och *flinta*, *skörtunnor*, **121** och *sköraskar*, **122**, innehållande brännbara ämnen för eldslagningen; skörtunnan bar man i en pung eller i fickan, skörasken stod på spiselkransen. Vidare en följd af ljusstakar, däribland museets största lerstake af fotangelstypen. Å **123** plattan under montern några *spinnstickhållare*, **123**, äfven kallade *lysekärringar*. Märk slutligen de s. k. *truntorna* eller *tudorna*, **124**, å väggen intill montern. Förr i världen skulle alla, som besökte julottan, medföra ett ljus till kyrkans belysning. Men för att ljuset icke skulle brytas under vägen, stoppades det ned i en för ändamålet gjord träholk, *trunta* eller *tuda*. Dylika ljusholkar brukades allmänt i sunnerbosocknarna nere vid skånska gränsen till omkring 1850, då kommunerna åtog sig kyrkornas illuminering. Kistan under väggmontern är anmärkningsvärd på grund af sin mindre vanliga konstruktion och kan vara en tidig 1600-talsmöbel. De snidade skrinen utgjorde förvaringsrum för kvinnornas smycken, silkesdukar m. m. **125** I serien förekommer en typ, **125**, med stela växtmotiv, jaktscener, fantasivapen m. m. i relief, hvilken typ synes vara uteslutande västsmåländsk; vi känna för närvarande åtminstone ingen annan fyndort för densamma. Å väggen **126** en *sänghäst*, **126**, jämför interiören rum n:r 8, och julbonader, däribland en med texten: »Ett stort bröllopståg, som reser till Unnaryds nya kyrka 1832.»

I den andra väggmontern och omkring denna äro utställda redskap, som tillhöra matberedningen. Märk samlingen af trästämplar från 1600- till medlet af 1800-talet, med hvilka jul- och gillesbrödet utkrusades, och de väldiga *ostkaren*, **127**, som erinra om Olaus Magni uppgift att 1500-talets bondkvinnor gjorde ostar så stora, att två duktiga karlar med möda buro en ost ett litet stycke. Gifvetvis var mjölkafkastningen från egen ladugård sällan så stor, att man utan vidare kunde åstadkomma dylika jätteostar, men detta hjälptes med s. k. »bytosten», som höllos om sommaren. Härvid tillgår än i dag sålunda. Den, som tänker ställa till yste, underrättar hustrurna i byteslaget härom samt bestämmer dagen. Vid angifven tid infinna sig dessa på aftonen antingen själfva eller genom bud, hvar och en med den kvällsmjolk hon fått för dagen. Sålunda hållas »oste» än hos den ena, än hos den andra, till dess hvar och en på så sätt fått igen den mjölk hon lånat bort. Anmärkas bör, att ostkaren på 1550-talet omtalas såsom fyrkantiga. För krossandet af kryddor hade man *kryddkvarnen*, **128**, bestående antingen af en svarfvad träholk med en stöt, som kringvreds mot holkens botten, eller af ett båtformigt tråg med en hjulformig krossare på en axel. Denna senare formen har i nyare tid, då kaffet kom in i allmogensushållning adlats till »kaffeho».

I *äggoststjärnorna*, **129**, tillreddes »äggost» eller »skär-ost», en gillesrätt af mjölk och svagdricka samt garnerad med hårdkokta ägg. **129**

Å plattan under väggmontern äro utställda några *karfstocker*, **130**, för karfning af röktobak och på montern en s. k. *snuspina*, **131**, för malning af snus. **131**

En bland runstafvarna, **132**, som börjar året med den 25 december, skiljer sig därjämte på grund af ovanliga runtyper och frånvaro af gyllental väsentligt från de öfriga smålandsstafvarna. Årtalet 1434 å densamma kan vara inskuret under nyare tid. **132**

Samlingen af musikinstrument utgöres till större delen af *vallurar*, bland hvilka man skiljer på *krumlrur*, **133**, **134** **135** *långlur*, **134**, och *stacklur*, **135**. Vidare märkas *bockahorn*, **136** **137** **136**, med ljudhorn, »taplehål», en *hummel*, **137**, med en längre inskrift å kanten, en konstlös *fiol* och en rad vargskallsstrummor. Se om dessa senare vidare i museets afdelning för jakt och fiske.

Valluren, »otteluen», af »otta», vakta, och »lu», lur, har brukats intill en jämförelsevis sen tid, särskildt inom Sunnerbo härads västra socknar. Innan de gamla byarna genom landtmäterierna blifvit utflyttade, voro betesmarker och andra utägor »samfälta», de betades och brukades gemensamt. För att byns hjordar därvid ej skulle komma in på andra byars områden, höll man en vallgosse, »ottehajren», som bland annat skulle genom tutning i luren angifva, när han förde boskapen i vall, på hvilket håll han befann sig samt när han kom hem om kvällarna. Anföllos kreaturen af vargar, skulle gossen »skarra i luen», då man förstod, att fara var för hand och att gossen behöfde hjälp.

I golfmonterns lådor inrymmas *solringar*, **138**, ett slags solur, med hvilka man bestämde tiden på dagen, *kryddadosorna*, **139**, bondgummornas bonbonnierer för »kyrkkryddor», tobakspipor, träfodral, **140**, till kritpipor samt *snushus*, **141**, och *snusdosor*. Till allmogens njutningsmedel hörde tobaken, som användes i mycket stora kvantiteter, ej minst till snus. I vanliga fall var bonden sin egen tobaksfabrikör. Han skaffade sig tobaksblad, som dels karfvades på karfstocken till rökto bak, dels maldes på en snuspina eller snuskvarn. Under resor medfördes det erforderliga snusförrådet i ett »snushus», i sin äldre form ej olik 1600-talets kruthorn. Tobaken förvarades i en aflång mässingsdosa eller äfven i en pung med vidhängande piprensare, **142**. Den gamla tidens tobaksdosor voro nästan alltid af holländskt, **143**, eller tyskt, **144**, fabrikat, men dessa utträngdes på 1700-talet af de svenska mässingsdosorna från Bjurfors,

Skultuna m. fl. ställen. Mycket allmänna voro de s. k. *kalenderdosorna*, **145**, prydda med »EN BESTÄNDIG ALMANACH» eller »RUNSTAFWEN FÖRSWENSKAD», och »*spegladosorna*», **146**. Bruket af tobaken synes införts i vårt land af 30-åriga krigets knektar. Redan på 1640-talet utfärdades en mängd kungl. plakat och förordningar mot tobakens bruk, men dess värde var likväl då så stadgadt, att hvarken stränga straffbestämmelser eller prästernas uppträdande mot det »syndiga tobaksdrikiandet» kunde rubba detsamma.

I golfmontern utställas äfven småländska allmogesmycken, ordnade topografiskt, några *knifvatyg*, knif och gaffel i slida med vidsittande *knifvahake*, hvilka tillhörde gillesutstyrseln, och en samling *dopmantlar*, **147**. I dessa senare framburos smättingarna till dopet. Inom rika bondsläkter fanns ofta en sådan dopklädsel prydd med silfversmycken, hvilken gick i arf från mor till dotter och som näppeligen brukades utom släkten; men exempel finnas på att spekulativa kvinnor skaffade sig en extra inkomst genom att hyra ut dylika klädslar mot en liten afgift. Taxan synes varit en daler, i vårt mynt 17 öre.

De småländska bondsmyckena skilja sig i typologiskt hänseende mycket från de skånska, märk t. ex. de med skålförmiga hängen prydda spännena, *skålafästena*, **148**, de kretsruna *dalrakedjorna*, **149**, halssmycket, *låsakedjan*, **150**, med sin fyrsidiga låsplatta och många kedjelänkar, samt gifva en god föreställning om den gedigna prakt, med hvilken bönderna äfven i det fattiga Småland fordom dags älskade att pryda sina kvinnor. Ännu fullständigare blir bilden genom den här utställda *värendsdräkten* och de många praktfulla dräktdetaljerna i fönstermontern. Linné, som noggrannt beskrifvit *värendsdräkten*, ansåg den vara ett minne af »den götiska urgamla kvinnodräkten». Om dess anor än ej kunna föras så långt tillbaka i tiden, som Linné trodde, synes den dock vara en af Sveriges älderdomligaste folkdräkter, med många spår af medeltidens dräktskick.

Den brukades ännu på 1830-talet af befolkningen i Virestads, Stenbrohults, Skatlöfs, Vislanda och Urshults pastorat, alla hörande till det gamla folklandet Varend, samt märkvärdigt nog äfven i Hallaryds pastorat i Sunnerbo härad, hvilket i äldre tider räknades till Finveden. I de öfriga sunnerbosocknarna har däremot burits en här exponerad kvinnodräkt af helt annat kynne och i viss mån erinrande om den blekingska men särtecknad genom sin hufvudbonad och sitt lifstycke med smäck.

Bland dräktdetaljerna i fönstermontern må särskildt påpekas de broderade, hvita linnedukarna, hvilka under 151 benämningen *kinnaklutar* eller *viv*, 151, buros på hufvudet såsom ett slags dok och liksom de praktfulla *förklädesbårderna*, 152, höra till varendsdräktens feststass. Hit höra ock de röda silkesstickade *brudlisterna*, däribland en med 153 årtalet 1702, 153, hvilka kallades »fälttecken» och enligt en gammal folksägen buros såsom ett minne af Blendas och varendskvinnornas tapperhet vid ett fientligt infall i deras 154 land, samt *kåpan*, 154, som, fästad på ryggen å en svart rundskuren kappa, brukades af gift kvinna, då hon red till 155 kyrkan eller gästabud. Den runda kragen af järn, 155, bars af västbokvinnorna till en dylik kappa; den platta 156 hufvudbonaden, *nackalappen*, 156, hörde till Sunnerbo härads brudpigeutstyrsel och bars af kronbrudarnas tärnor, som utstyrda med nacklappar sades vara »tippade». *Brudkronorna* äro kyrkkronor från Mönsterås, 157, och Gällaryd, 158; bindmössorna, som, i olikhet med det vanliga fallet, 158 äro målade, ej broderade, och därför kallas *målemössor*, 159, 159 äro målade, ej broderade, och därför kallas *målemössor*, 159, tillhöra Östra och Sevede härads gamla folkliga utstyrsel.

Rum 11. Småland. *Bordskärl, seldon och fortskaffningsmedel; redskap för linberedning och hemslöjd; föremål belysande gamla samfundsförhållanden; bonader.* Den småländska bordskärlssamlingen är typologiskt sedt mycket rikt företrädd. Den innehåller en hel del både gamla och egendomliga former, som ännu icke träffats utom Smålands gränser — jämför utställningen i väggmontrerna.

Till höger om dörren några om en forntida odling påminnande förrådskärl urholkade ur trädstammar; så exempelvis en väldig *stånna* eller *kimma*, i hvilken »kära mor» i huset förvarade sitt kokmjöl, en *mjölkan* m. m. Om holkarnas vidsträckta användning vittnar en här utställd *bistock*, på småländskt landsmål *skämning*, bikupans föregångare. Å väggen ett säkerligen mycket gammalt *pannkaksfat* och några s. k. *pannringar* af trä, granbark, äfven af tegelgods, å hvilka stekpannan med innehåll omedelbart ställdes fram på matbordet. Å hyllan slutligen några sofvelfatstyper af trä, *sömasfat*, från skilda håll af landskapet.

I väggmontern till vänster om ingången finnes utställd en dyrbar samling lerkärl såsom flaskor från 1600-talet, med brokig blomstermålning, märk den stora flaskan med 160 årtalet 1698, en serie gyckelstop, 160, af växlande form, utseende och ålder, det äldsta med årtalet 1756, märk 160 äfven den polykromt målade soppskålen. Slutligen hafva vi här dryckeskärl af glas såsom flaskor, bägare o. s. v. med ett hjonelags namnbokstäfver, årtal så pass tidiga som 1754 och 1769 samt någon gång en inskrift t. ex. »wälkommen» och »sup lagom». Bland glasflaskorna märkes en typ, hopknipt på midten såsom ett timglas, hvilken på grund af sin smala midja kallades *jungfrufaska*, 161, men 161 som den utströmmande drycken framkallade ett egendommeligt kluckande ljud, då man drack ur flaskan, fick hon äfven namnet *kluckplunta* eller *skvallran*: hon skvallrade på »far» när han gick i skåpet. Till dryckeskärnen höra vidare *snipaskålarna*, 162, äfven kallade *klippingar*, ur hvilka 162 man drack brännvin med en sked af trä, horn eller silfver, kallad *supsked*. Med all sannolikhet har snipaskålen gamla anor. Samuel Ödman omtalar en dylik skål, som hade en inskrift innehållande dels åkallan af den helige Sigfrid och Birgitta, dels mariahälsningen.

Korgarna å pallen äro s. k. *förningskorgar*, förningsaskar, i hvilka bondhustrurna förvarade sina »förningar», då de reste till gille.

Till kalasbordet hörde slutligen laggade eller svarfvade kannor af växlande form och storlek: så *näbbakannan*, försedd med en liten snås i brädden, *strutakannan* med en lång pip eller strut och *stånkan*, äfven kallad *ståndkar*. De båda förstnämnda kanntyperna framsattes alltid fyllda med öl, och ur dem drack man omedelbart. Äfven i hvardagslag stod gemenligen den mindre kannan framsatt på bordet och inbjöds den ankommande att smaka på hennes innehåll. Å locket på en af museets mindre smålandskannor läses: GVDH: MIT: HOP: MORŠ: SK(Å)L: I. HVSET ANNO 1736. *Stånkan* åter brukades såsom »hemtekärl», i hvilket man från källaren hämtade öl. Vid fordomtima gillen stod hon alltid på golfvet och ur henne påfylldes drycken i smärre kärl. Prof på mindre småländska dryckeskärl såsom *bollar*, *bägare*, *kalkar*, *kappar*, *supkoppar*, o. s. v. af trä, horn, ädel och oädel metall finnas utställda i montererna å följande långvägg liksom fat, tallrikar m. m. Vid de stora gillena framsattes supanmaten i djupa fat, ur hvilka gästerna åto gemensamt, sked om sked. Dessa fat voro i allmänhet af lergods, rikt prydda med målade blommor, figurer m. m. och hörde, då de icke brukades, till den dekorativa utstyrseln i dagligstugan, där de stodo uppradade å gafvelhyllorna och äfven å en särskild »fatahylla» vid ingången till stugan. Allmogen brukade tallrikar af trä eller tenn, mindre ofta af lergods, endast för sofvelmat. Trätallrikarna voro stundom oljemålade och mångkantiga, 163 någon gång daterade såsom en här utställd *brudtallrik*, 163, med årtalet 1759. I hvardagslag nyttjades ännu vid 1700-talets midt sofvelbräden af samma slag som de skånska, hvilka liksom stundom äfven de enklare bordskifvorna efter användningen upphängdes på en spik, eller trätallrikar af enklare beskaffenhet. Djupa tallrikar förekommo af skäl, som förut antydts, mycket sällan. Till bordskärilen höra vidare 164 *fiskafat*, 164, *smördiskar*, äfven kallad *smörstolar*, ståtliga *smörkalkar*, erinrande om medeltidens monstranser; och *grötbyttor*, i hvilka förningsgröten för gillen och barnsöl

medfördes. I Småland och äfven annanstädes har det intill vår tid varit ett allmänt bruk att, då man reste till gille, hafva med sig förning, och denna bestod bland annat af korngrynsgröt, »hviter gröt». Äfven kvinnor, som lågo på barnsäng, uppvaktades kort efter barnets födelse af de yngre grannhustrurna med »barsölsgröt». Seden är både allmän och gammal i Norden, måhända ursprungligen framkallad af någon religiös föreställning. Färökvinnornas första måltid efter barnsörden utgöres af en gröt, som kallas nornagröt (nornagreytur). Möjligen föreligger här ett minne af gammal tro på nornornas vård öfver modern och det nyfödda barnet.

Så följer en samling husgeråd såsom *mangeldon*, bestående af *kaffe* och *fjöl*, *skäktknifvar*, *linhufvuden* och *spånvagn* m. m. Märk äfven den ovanligt stora *bandskedden*. I monterlådan förvaras smärre redskap för husslöjd och handverk. Vi påpeka särskildt en *svinbete*, som tillhört en sockenskräddare och af honom brukats till utjämnning af sömmar; bennålar, *skämplingar*, instuckna i en med dem gjord *ullgarnssyning*, 165; *syklämma*, 166, med 165 166 hvilken sömnaden fasthölls under arbetet; *sländtrissor*, af sten, däribland en, 167, med runradens åtta första mynder; 167 en knippa stentyngder, måhända för fisknät, samt gjutformar för enklare smycken.

Den småländska utställningen af *bykaflar*, 168, inrym- 168 mes jämte *ring-*, 169, *skjuts-*, 170, och *postklubbor*, 171, i den 169 170 171 lilla väggmontern till höger om utgången. En *byatrumma* från Hultna by i Kråkshults socken och ett *byahorn* från Bjällerhult i Allmundsryds socken höra äfven hit. När bylaget hade några gemensamma angelägenheter att dryfta, skulle äldermannen samla byamännen till stämma. Detta skedde genom kringvändande af bykaffe eller genom apell med bytrumma och byahorn. Samlingsplatsen låg ej sällan vid byabrunnen. »Rusta som byamännen, när de höllo stämma vid brunnen och drucko vatten», lyder ett gammalt småländskt talesätt.

Vagnar voro ännu vid 1800-talets början rätt sällsynta bland Smålands allmoge. De äldsta vagnar, vi känna vidkommande smålandsbygden, voro »bulthjuls- och »träakslavagnarna». Dessa voro mycket klumpiga, uteslutande af trä med knappast ett »halft lod järn på hela vagnen». Skulle man fordomdags företaga längre sommarfärder, skedde det på hästrygg å *ridsadel*, **172**, för man, i *tvärsadel*, **173**, för kvinna. Till transport af gods hade man ett särskildt slags *sadel*, hvilken kallades *klöf-* eller *försadel*, **174**. Godset, som skulle forslas, hette ett »klöf» eller en »fora» och fördelades lika å sadelns båda sidor. För detta ändamål hade man stundom säckar med botten i båda ändar och springor å midten. En mycket sällsynt sådan säck är den här utställda *fraksen*, **175**, ett slags penningpung, afsedd för de under 1600- och 1700-talet brukliga fyrkantiga kopparplåtarna, samt använd, då bonden gjorde marknadsfärder eller affärsresor och behöfde medtaga större penningssummor. Fylld med dylika plåtmynt klöfjades fraksen på hästryggen. Till ryttarens utstyrsel hörde gärna en väldig piska, *repiskan*, *tjuramegapiskan*, både för stassens skull och som vapen.

Om vintern färdades man i slädar, som i olikhet med vagnarna kunde vara både »utkrusade» med sniderier och målade i granna färger. Anspannet för åkdonen bestod af en sele med *bogträn*, **176**, *selahufve*, **177**, det senare af trä eller hjorthorn, i båda fallen rikt prydt med »snokar», drakar, och andra djurbilder, undantagsvis äfven med inskrifter, samt *selenän*, **178**, motsvarande dragringarna, och *selpinnar*, **179**, af trä eller älghorn. Ett annat sätt att komma fort om vintern var att »ränna» på *isläggar*, **180**, skridskornas prototyp. Ett par dylika läggar gjordes af ett tuklufvet mellanfotsben af häst eller nötkreatur. Å ena sidan äro de glättade, å den andra, märgsidan, stundom broddade med små järnpiggar för att gifva fäste för foten samt i ändarna någon gång genomborrade och försedda med bindremmar eller snören. Till hjälp vid rännandet hade man en i spetsen järnskodd staf, *broddakäpp*, **181**, med hvilken

man styrde och reglerade farten. Isläggarna, som fortlevat i Kinnevalds härad intill våra dagar, brukades redan under hednatiden och omtalas någon gång i de gamla sagorna. En af dem berättar t. ex., huru konung Eysteinn, som lefde vid början af 1100-talet, bland annat utmärkte sig såsom en framstående idrottsman på isläggar.

Väggarna äro här klädda med *språngdukar*, såsom dukar med insättning kallades i Västbo, samt med konstväfda *hängkläden* och en *drätt* med blå mönster. Af dessa olika slags bonader torde drätten vara den älderdomligaste. Att kläda stugan med bonad hette redan under medeltiden att »blådraga» henne. *Pällen* i taket upphängdes julaftonen öfver stora stugbordet och hängde sedan där, så länge julen varade. Som prof på allmogens genremålning hafva ett par så kallade *ribber*, **182**, framställande en västbobondes marknadsäfventyr, här fått sin plats. Båda äro målade af den förut nämnde klockaren i Ås. Bonden, som beställt målningen, hade på tillfrågan hvad han önskade få framställt på taflan svarat: »Något som vore nyttigt och lärorikt för mina barn», och artisten målade då denna tilldragelse ur bondens eget lif. Se vidare 120 i rum 9.

Rum 12. Halland. *Möbler, väggbonader, dräkter och smycken.* I de stora dragen erbjuder Hallands allmogekultur naturligtvis flere anknypningspunkter med gränsbygdernas; men såväl form som karaktär å husgeråd och möbler liksom mönstergifning och färgställning i hallänningens konstväfnader, målade bonader, keramik och dräkter förete ej sällan påfallande egendomligheter.

De gamla halländska bondhemmens möbler äro här företrädda af några skäptyper, bord och stolar. Bland skåpen må påpekas *vrå-* eller *spinnskåpstypen*, **183**, afsedd för stughörnet emellan framgafveln och vanligen norra långväggen samt *kannbänkskåpstypen*, **184**, som stod vid långväggen några fot från vråskåpet och jämte detta begränsade en sittplats, »högbänken» eller »hystolen», som var förbehållen åt husbonden. Skåpen liksom kistor och skrin äro ofta

rikt prydda med karaktäristiska sniderier, se t. ex. kann-
 185 bänkskåpet från 1685, 185, kistan från 1698 och de i vägg-
 186 monter utställda askarna, 186. Med kortsidan mot »hy-
 stolen» stod »storabord», i utställningen representeradt af
 ett prydligt furubord. Detta användes endast vid festliga
 tillfällen; i hvardagslag intog man sina måltider vid ett
 mindre bord, som då flyttades till lämplig plats. Till ett
 välordnad bo hörde slutligen en eller annan stol med flätad
 187 halmsits, hvaraf benämningen *bosstol*, 187, samt en skåp-
 klocka, mången gång, såsom fallet är med det utställda
 exemplaret, prydd med en inskrift jämte målade blommor
 och bilder m. m.

De halländska målade bonaderna äro utförda af allmo-
 gemän, som ej sällan drefvo sin konst rent af yrkesmässigt.
 Mycket omtyckta och vida spridda voro *gyltigemålningarna*,
 hvilka utgingo från Gyltige by i Breareds socken, som det
 vill synas i stora massor, och *knäredsbonaderna*, som måla-
 des i Knäreds socken. Gyltigebonaderna äro utförda i
 kraftiga färger och framställa sina bilder i 1700- och 1800-
 talens mode- och folkdräkter. Å knäredsbonaderna åter
 förekomma ansatser till kostymhistoria, liksom perspektiv
 och modellering i figurframställningarna, hvilka äro inra-
 made i fyrkantiga fält. Det berättas, att knäredsmålaren,
 hvars konst i sitt slag står isolerad, blifvit påverkad och
 fått handledning af ingen mindre än Per Hörberg, som om-
 kring 1820 målade flere altartaflor i Halland. Bonaderna
 ifråga bära tydligt syn för saga. Intressant såsom folk-
 lifs- och dräktbild är en här utställd skildring af en halländsk
 bröllopsfärd.

I fönstermontern möter oss den halländska dräktutställ-
 ningen, bestående dels af två dräkter från Höks och År-
 stads härad, en för man, en för kvinna, dels åtskilliga dräkt-
 detaljer, bland hvilka vi anteckna den intressanta foljden
 af kvinnolifstycken, som visa, huru olika dessa kunde vara
 inom skilda områden af landet, samt smycken, brudkronor
 188 och hufvudbonader, däribland en så kallad *lädda*, 188,

hvilken fordom allmänt brukades af Hishults kvinnor. Märk
 äfven den hvita genombrutna *hufvan*, 189, som tillhört Fjäre 189
 härads kvinnoutstyrsel. I en af lådorna förvaras en sam-
 ling dopdräkter, i en annan bland annat några *svampdo-
 sor*, 190, af silfver samt en s. k. *matprins*, 191, matsäck, 190 191
 af ludet skinn. Dylika säckar lära äfven hafva tjänstgjort
 såsom penningpungar på den tid, då de stora fyrkantiga
 plåtmynten voro i omlopp.

Rum 13. Halland. *Bordskärl och redskap för mat-
 lagning; föremål, belysande det forna Hallands by- och
 kommunalväsen; ljusstakar; redskap för slöjd; fortskaff-
 ningsmedel m. m.*

Hallandsbondens uppsättning af bordskärl var fordom
 både stor och omväxlande. Utom de ännu vanliga kärnen
 för äta och dricka förekommo en hel del säregna »karale»,
 kärl, af trä och lergods, som voro afsedda för gilleslag.
 Hit höra *lustigkövsen*, 192, ett laggkärl af samma kynne 192
 som de förut nämnda gyckelkrusen, *smörkalkarna*, 193, 193
 de bastanta *sönningefaten*, 194, för kokta köttvaror, och 194
grödaböttan, 195, med sin på hallandsmål affattade inskrift: 195
 »Men (medan) du seder (sitter) och läs på detta ha de
 andre ädet se (ätit sig) mätta.» Inskrifter, oftast skämt-
 samma, äro vanliga i synnerhet på lerfaten, hvilka jämte
 sin uppgift att vara matkärl äfven hade den att pryda »bjäl-
 ken», framgafveln, i dagligstugan. Uteslutande prydnadsfat
 är det stora, med reliefbilder och polykrom målning sirade
 lerfatet, 196, i väggmontern. 196

Bland matlagningsredskap må påpekas *ostlådorna*,
 kallade »ostkarale», många af hög ålder, en, 197, med in- 197
 skriften: »DITA ER EN GO OST» (detta är en god ost), samt
 i väggmontern några *melsehår*, 198, ett slags sil af kotagel 198
 att »sja», sila, mjölk genom.

By- och kommunalväsendet är företrädt af en del »fjö-
 lar» och »kaflar» i det lilla väggsåpet. Märk *sankefjolen*
 eller *bykaften*, 199, som skickades omkring i bylaget, då 199
 byordningsmannen skulle samla byamännen till stämna;

- 200 äkkan, 200**, som angaf hvem som stod i tur och ordning att uträtta byns ärenden, aflämna tionden, representera vid kyrkstämman o. s. v.; *följefjölen, 201*, som utgjorde ett slags ledning för de fattige. Då ett rotehjon kom till en by, hade det först att söka upp byordningsmannen för att taga reda på hvar »följefjölen» fanns, d. v. s. hvem som skulle »mata», »husa» och sedan följa den hjälpsökande till närmaste by. En märklig hithörande sak är *Pussereds bøl, 202*, ett byahorn af trä, som användes af byordningsmannen i Putsereds by, då han ville tuta ihop byamännen till stämma.

Samlingen af ljusstakar och belysningsredskap erbjuder **203** mycket af intresse; märk *järnkronorna, 203*, å väggen samt i montern den på ålderdomliga former rika samlingen af lerljusstakar och de ursprungliga tranlamporna af lergods och järn. Lerlampor af denna form tillhöra så godt som uteslutande västra Sverige. Till lysämne användes tran och ett slags veke af »lampgräs». Då lampan var tänd, ställdes **204** hon på en hög fot, kallad *lampekäring, 204*, med mekanism, så att ljuset efter önskan kunde höjas eller sänkas.

Slöjd- och fortskaffningsredskapen äro likartade med dem, som förekomma i de genomgångna utställningarna. **205** Anmärkningsvärda äro *brännjärnen, 205*, med hvilka träkärl sirades, samt i montern några rikt snidade nystpinnar, **206** *vinnepinningar, 206*. Rätt betecknande för nordhallänningens vikingalynne är den utställda samlingen af s. k. *blypiskor, 207* **207**. Blypiskan är egentligen ett vapen, försedt med ett skaft af djursenor och en blyklump i ena ändan. I denna egenskap af vapen följde hon sin ägare till marknader samt andra större folksamlingar och spelade då ganska ofta en farlig roll i de fejder, som vid liknande tillfällen utkämpades mellan befolkningen från skilda socknar eller härad. Det berättas allmänt om gamla tiders bönder från idalabygden, att om en »pojke» vid 18 års ålder icke hunnit skaffa sig en allvarsammare skråma i ansiktet, satte far hans dit en sådan, för att han skulle se ut som folk.

Bruket af hängklädena och drätterna å rummets väggar känna vi från de genomgångna utställningarna. Klockan, taksparrar, hyllkanter m. m. pryddes ofta med *flätter* eller *trär*, fransar, som voro flätade antingen af upprispade väfrensor eller af »vidbindetrådar», d. v. s. den del af varpen i en väf, med hvilken denna var fastbunden i väfstolen. Flätningen utfördes antingen af kvinnorna i hemmet eller af gummor, som gingo mellan gårdarna och bjödo ut sin konst. Materialet tillsläpptes af den som behöfde »flätterna», och arbetet betaltes in natura eller med 2 à 3 mark, 8 à 12 öre, för hvarje väfbredd. Af sådana flätter funnos ofta stora massor i olika mönster och af dessa betingade namn, såsom »gaffla-», »kroka-», »tveta- och hvetebrösflätter», »kattfotafjät», »fulagång», fågelgång, o. s. v. Benämningen »trär» härledes af »tränder», trädändar.

Rum 14. Västergötland. *Interiör af en kroppsstuga i Marks härad.* Stugan får tänkas vänd med gaflarna i öster och väster. Fönstret sitter på södra takslutningen. Dörren på östra gafveln leder till förstun, den andra dörren till ett förrådsrum, »loftet». Vid förstudörren en hönsbur under en kärllhylla. I förgrunden till vänster få vi tänka oss en murad spis med bakugn samt eldstad och upptagande en fjärdedel af stugans utrymme. En dylik spis, återgifven i liten skala, kan ses i museets afdelning för eldstäder m. m.

Rum 15. Dalarna. *Interiör af en bondstuga i Rättviks socken.* Väggarna hafva tillhört en stuga, som refs på 1870-talet. Dörren på höger hand leder till förstun. I spiseln en nisch, kallad »sturgrave», storgrufvan, afsedd för ved. Rökhalvvet uppbares af en järnstolpe, »stälpen», med en vridbar arm, »ringar», på hvilken grytan hänges öfver elden. Långväggen i fonden upptages i sin helhet af en inbyggd med dörrar slutet säng af förvånansvärdt gammalt kynne, påminnande om sagotidens »luckhvila», »lokrekka». Sängen har tre våningar, af hvilka den öfre kallas »tarrun», den nedre, som under dagens lopp döljes af »fallbänken», kallas »rullisäng» och utgöres af en läda, som kan skjutas ut och in.

Målningen mellan dörren och spiseln har inskriften: »Jag heter sankte Knut, Den som ej låter väl, han packe sig ut.»

Rum 16. Västergötland. *Budkaflar och byhorn; redskap för slöjd och matberedning; bordskärl; mått, mål och vikt; skrin och askar.*

Gamla tidens västgötabönder bodde före de stora ägoskiftena inpå 1800-talet i byalag med egen styrelse, för så vidt det gällde byns angelägenheter, och ett visst gemensamhetssystem i fråga om betesmarker, åkerbruk, sädd och skörd. Byamännens samfällta angelägenheter behandlades å bystämmorna, hvilka höllos vid valborgsmässan och heljämässotiden å en öppen plats, »grannabacken», under bar himmel. Här fanns rätt ofta en lång stock emellan ett par stenar, och å denna togo byamännen plats under förhandlingarna. Stämman leddes af »ollermannen», åldermannen, och »bisettare», en för hvarje by, om ett par byar hade gemensamma intressen. När grannlaget skulle komma tillsammans, skedde samlingen antingen genom kringvändande af budkaflar eller genom tutande i byhorn. Byns karta jämte byns stadgar, byklubbor o. s. v. förvarades i »grannalådan», som alltid skulle finnas tillgänglig hos åldermannen. Utom budkaflarna förekommo flere slags klubbor eller kaflar, som skickades omkring i byn och angäfvos, i hvilken ordning byamännen skulle hysa fattighjonen eller utföra vissa gemensamma åligganden. Till några af dessa kaflar skola vi straxt återkomma.

Å väggen till vänster om ingången ett *byhorn* från Häggum i Valle härad samt en *byakäpp* från Väringe socken i Vadsbo. Byakäppen, äfven kallad »kröcka», brukades vid »hagasun», gårdesgårdssyn, som hölls en gång om året. Öfre pinnen å käppen anger gårdesgårdens minsta, lagliga höjd; de i kors sittande pinnarna ange, att under denna höjd fick icke förekomma så stort hål i gårdesgården, att käppen kunde trädas därigenom; skårorna slutligen angifva gårdarna i byalaget och troligen äfven, huru

många famnar eller alnar gårdesgård hvarje byaman skulle hägna. Märk äfven näfverlurarna, »rännelurarna», som tillhörde vallhjonens utstyrelse och med hvilka de utförde låtar under vistelsen i skog och mark.

I montern till höger några budkaflar, däribland en korsformig sådan från Bredsätra, en ringkafla, *ringlopp*, 208, från Skalunda, hvilken angaf, i hvilken ordning byamännen skulle svara för klockringningen om söndagarna samt vid dödsfall, och från Habo en *orderbricka*, 209, som brukats vid kronogårdarna för att angifva, hvilken hemmansägare som stod i ordning att fortskaffa kronobref och order. Så snart ett sådant var befordradt från en gård, lämnades brickan till närmaste granne. Vidare märkes en serie af *bandknifvar*, och *bandnålar*, 210, som brukats som slagbom och skyttel vid bandväfnad; *prylar*, 211, af hjorthornstagg; *gjutformar*, 212, för smycken m. m.; en samling släntrissor af sten, ofta med en skåra å ena sidan eller i kanten. Till trissorerna sluta sig några å väggen exponerade *handtenar* eller sländor, 213, spinnrockens föregångare. Sländan, som uppträder i Egypten för omkr. 6,000 år sedan, förekommer i Norden redan under bronsåldern och har i vårt land användts inpå 1900-talet. Till den moderna spinnrocken hörde *torocken*, *tohufvudet*, *kracken* eller *linbruden*, 214, en spira kring hvilken linet, som skulle spinnas, upp- lindades. Väfredskapen äro företrädade bland annat af *väfskyttlar*, 215, med hvilka inslaget skyttlades in i ränningen; *väfspännare*, 216, med hvilka väfven under arbetet hölls spänd på tvären, så att den blef lika bred öfver allt och »eggarna», staderna, jämna, samt ett par *lunor*, 217, ett slags vindspel, i hvilket trissor, som uppbara sölfven, löpa vid trampningen af väfven.

Ej mindre beaktansvärda äro de här å rummets ena kortvägg utställda *språngsparrlakanen*, med hvilka man vid festliga tillfällen klädde de gamla ryggåsstugornas tak och sparrar. Längst och ursprungligast i mönstergifningen synas dessa dukar hafva bibehållits inom Kållands härad, ett af land-

skapets nordligare områden. Sparrlakaret, som i det modernare språket fått betydelse af sängomhänge — detta senare kallades på västgötamål »sängkläe» — fästes med öfre kanten vid ryggåsen och sträckte sig till gafvelröstets slut, där det hängde ned, afslutadt med en flätning. Vid dukens uppfästande i taket borde tygvåderna sammanfalla med sparrarna och för omväxlings skull prydas med brokiga rosetter.

Redan under medeltiden voro språngade takdrätter och väggdukar i bruk, men då i stormännens hem på samma sätt som i bondens stuga under en långt senare tid. De till bondehemmen hörande språngdukarna voro alltid af hvitt linne med isättningar, än knutna och trädde, än flätade, än knypplade och prydda med djurbilder och växtmotiv m. m., som erinra om renässansens mönstergifning under 1500-talets senare årtionden. Medeltidens språngdukar däremot synas ofta nog varit af olikartadt material, kanske äfven i olika färger. Så omtalas exempelvis 1506 ett sparrlakan med fyra språngade stycken och fyra stycken arniskt sammet och köjel (linneväfnad).

Bland västgötens bohag intogo dryckeskärnen, liksom hos nordborna i allmänhet, ett framstående rum såväl med hänsyn till mängd som säregna former. Större delen var af trä. Vi påpeka de märkliga flaskliknande *ståndkaren*,
218 219 218, de tvåörade, rödmålade *bollarna*, 219, snibbskålarna m. m., hvilka med största sannolikhet äro alster af »skålnallarnas» under århundraden öfvade svarfkonst. Huru långt tillbaka i tiden denna går, synes bäst af Olaus Magnus, som redan 1555 prisar marks- och kindsboarna i Västergötland såsom i svarfkonsten mera förfarna mästare än någon annanstädes i Norden. En säkerligen mycket gammal form för dryckeskärlet äro *hornflaskorna*, 220, i fönstermontern: »Ane den gamle diade ur horn».

Den i väggmontern å följande kortvägg utställda *skämtskålen*, 221, med en tubliknande cylinder kring ett hål i bottens midt är den enda i sitt slag i museets svenska samling.

Från Norge äger museet flere dylika skålar, i detta land kallade »vare-» eller »åbryskålar». Sannolikt föreligger här ett gästabudskärl af samma kynne som de i det föregående påpekade gyckelkrusen. Den norska benämningen »åbryskål», »åbry», bryderi, ger stöd för denna förmodan. Å en af de här utställda snibbskålarna, 222, läses:

»Androm drager Oxe Lass tiil byss,
Så tiänar iag mångom Om syss,
Full aff Ööl iag wälkommen är
Men tom hafwer mig ingen kiär,
doc låter iag mig nöija tå,
när man mig ej wil sönder slå.»

Lerskålen, 223, med årtalet 1688, är ett bland de äldsta 223 daterade svenska lerkärl museet äger; det djupa lerkäret, 224, har inskriften: »Achta detta fatet att det inte går i 224 kras ty det är giordt af ler och sand men om det går i kras så skyll dig sielf 1354». Hvad dessa siffror innebära är svårt att säga; någon tidsbestämning kan det omöjligen vara. *Slefven*, 225, synes vara en stor sällsynthet. 225

Typiska alster af västgötens hemslojd äro *äggoststjärnorna*, 226, hvilka förekomma mycket allmänt i Västergötland, men endast sporadiskt i kringliggande landsänder. Det äldsta exemplaret i samlingen bär årtalet 1706, det yngsta 1865.

I detta sammanhang kunna äfven *brödstämplarna*, 227, anmärkas. Dylika hafva brukats till stämpling af »jul-» och »vårlevarna». Julbrödet tillskrefs, som bekant, mäktiga egenskaper. Det öfverblifna gömdes i sädesbingen, tills vårplöjningen började, då det under namnet »vårlef» gafs åt dragarna.

Såsom prof på västgötens träsnidarkonst och mönstergifning må skrinen tjäna. Huru ett träsniderimönster kunnat utvecklas, antyder den vid långväggen typologiskt anordnade skrinserien från tiden 1707—1807.

Å kortväggen: seltyg, däribland *betsel*, 228, med sidostycken af gums- och hjorthorn; en samling lås af järn

och trä, de senare använda å logar och fähus, samt lod-
 220 och skålpundsbesman. Den päronformiga *vikten*, 220,
 torde böra föras hit. Af allmogen uppgifves nästan alltid
 dylika vikter höra till besmanen.

Rum 17. Västergötland. *Möbler och andra till
 hemmets utstyrsel hörande saker; dräkter och dräktdelar.*

230 Bland utställda möbler äro *förlåtsängen*, *brädssoffan*, 230,
 231 högbänkens efterträdare, det snidade hörnskåpet, 231, med
 232 året 1822, några ovanliga stolformer och »stavletterna» de
 anmärkningsvärdaste. Den stora *ljuskronan*, 232, i rummets
 ena hörn är konstruerad på samma sätt som de förut på-
 pekade trästakarna i skånska afdelningen. Den ståtliga
 233 helsvarfvade *trästånkan*, 233, som med sin målade ornering
 dokumenterar sig såsom en ättelägg af 1500-talets dryckes-
 kärl, hör till allmogeafdelningens praktpjäser.

Väggarna prydas af målade lyckönskningar; märk äfven
 234 det präntade *kärleksbrevet*, 234.

Den kvinnliga hemslöjden stod på sina ställen rätt högt.
 Från såväl socknarna omkring Borås, den egentliga knalla-
 bygden, som från Kållands härad äger museet konstvåda
 dynor i »flämsk» och »sätteväft», se bänkdynan å soffan, samt
 säng- och bordtäckan af många slag, afsedda dels för husets
 behof, dels för fyllandet af mannens, gårdfarihandlarens,
 lager.

Västgötarnas folkdräkter äro företrädda af mans- och
 kvinnodräkter från *Toarps* socken i Äs härad, af kvinno-
 dräkter från *Ale*, *Bollebygds* och *Kinds* härad samt från
Rackeby socken i *Kållands* härad. Vid 1800-talets bör-
 jan karaktäriserades kvinnodräkterna i Falbygden och å
 slätterna af långa liststycken, som nådde till höfterna, jäm-
 för aledräkten, och af höga filt- eller halmhattar, med bredt
 brätte, liknande manfolkshattar. Längst, eller ännu på
 1850-talet, bibehöllo sig dessa hattar i Vartofta härad. Ett
 par sådana äro utställda i dräktmontern. Norrut däremot
 brukades hattar med kullen i nacken och brättet omkring
 bärarinnans ansikte. Denna hattform, företrädd af de s. k.

»skrull- och hålhattarna», har lefvat kvar i Rackeby socken
 intill våra dagar. Äfven Linné, som 1746 genomreste Väster-
 götland, lade märke till dessa västgötakvinnors egendom-
 liga hufvudbonader och antyder deras utseende och förekomst
 inom landet sålunda: »Hattar buros allmänt om sommar-
 tiden af qwinfolken. Alt intil Sköfde (Linné kom från
 Närke) sågo wi dem gå med halmhattar, hwilkas djupa
 kulle ej war efter nyaste modet; men sedan man pas-
 serat Sköfde (på väg till Falköping) brukades af qwin-
 folken swarta hattar ordinairt lika med manfolkens, fast
 djupare kulle och ej upphäftade på sidorne.» Ett par
 mil väster om Falköping hade hattarna försvunnit. »Qwin-
 folken brukte nu mera inga hattar såsom tillföre.»

I en del kvinnodräkter hade bindmössan ingått redan
 på 1700-talet och bars jämte hufvudklädet så väl i helg
 som söcken. Intressant att se är, huru bindmössan kom-
 binerats med hålhatten, till hvilken hon bildar kulle. Se
rackebydräkten.

En mycket sällsynt företeelse är *stopamössan*, 235, 235
 hvilken brukades till toarpsdräkten, Västergötlands på sam-
 ma gång vackraste och älderdomligaste folkdräkt.

Montern till vänster innehåller dräktdelar från skilda hä-
 rad; så prakthandskar från Toarp och halskläden med år-
 talen 1780, 1784, från Kinds härad. En del af vantarna hafva
 i handfånget liksom å tummen en springa, genom hvilken
 fingrarna kunde stickas ut. Genom denna anordning blef det
 möjligt att vid behof fritt röra handens ledamöter utan att
 afdraga vanten. »Det var så nimt, då man skulle vända
 blad i psalmboken eller behöfde putsa näsan.»

Ett här utställt en ugnsraka liknande redskap, 236, 236
 med hvilket man kliade sig på ryggen, kallas *kläkommiss-
 sarie*. *Nötknäpparen*, 237, framställer en man i dräkt från 237
 1500-talet. Bland smyckena synas de sköldformiga spännena
 med genombruten kant vara egendomliga för häradena
 omkring Borås. Till sist må äfven påpekas en *bröstmäck*,
 238, från 1750-talet, brukad till brudutstyrsel, och ett litet 238

²³⁹ spetshyende med *käpp och krycka*, ²³⁹. Då äktenskapslysning första gången afkunnades, sades kontrahenterna ramla ut för predikstolen och bryta benen af sig. Man brukade därför uppvakta paret med en gåfva af käpp och krycka, antingen målade å ett papper eller såsom här gjorda af metall och uppfästa å en liten dyna. Seden är gammal och har förekommit äfven bland herrskapsfolk redan på 1600-talet.

Rum 18. Dalsland. Å första väggytan till vänster om ingången *redskap för hemslöjd*. Sländan, ²⁴⁰ *hand-tenen*, ²⁴⁰, brukades i landets norra del, t. ex. Nössemarkens socken, ännu på 1890-talet. Dalslandsbenämningarna på sländans olika delar äro »tenen» med »näcken», såsom en å tenens öfre ända fastsatt krok af järntråd kallas, samt »trinsan». Enligt uppgift, antecknad på ort och ställe, brukades sländan på följande vis: sländan hölls i högra handen, med den vänstra utdrogs en tåt ur blåntotten och fastgjordes vid »näcken», hvarpå man med ett kraftigt grepp satte sländan i kringgående rörelse. Spånaden lindades vanligen kring en käpp, som antingen hölls fast under ena armen eller fästes någonstädes i stugan, t. ex. vid en sparre i taket. Blånorna snoddes sålunda till en tråd, hvilken formades med fingrarna och, då den vunnit en längd af ett par alnar, upplindades å tenens öfre, med hak försedda del. Spinnandet fortsattes sålunda, tills totten var slut. I sammanhang härmed kan nämnas, att den nu brukliga hjulrocken med vingspindel, vefstake och trampa uppfanns omkring 1530. Där emot förekommer den s. k. »långrocken», hvilkens hjul kringvrides med en handvef, åtminstone vid 1300-talets början.

Såsom märkligare väfredskap må påpekas *bandspjällen*, ²⁴¹ ²⁴² ²⁴¹, ett slags väfskedar för bandväfnad, en *bandstol*, ²⁴², ²⁴³ med spjället på sin plats, samt det prydliga *väfbordet*, ²⁴³. ²⁴⁴ *Passestenarna*, ²⁴⁴, äro ett slags pressjärn, men af täljsten, och det intill dem ställda egendomliga kärlet ett förvaringsrum för skopligg.

Bland Dalslands allmogemöbler märkas de s. k. *stabbe*- eller *holkstolarna*, ett slags länstolar, urholkade ur en trästabe. De uppträda i Götaland först i norra Dalsland. Om deras utbredning och förekomst i Sveriges nordligare delar skola vi längre fram meddela några närmare uppgifter. Det stora skänkskåpet med årtalet 1725 och hörnskåpet, ²⁴⁵, visa, huru dylika möbler fordom tett sig ²⁴⁵ på Dalsland. Hörnskåpet, som härstammar från Håbols socken, har tidsbestämningen: »ANNO 1776 DEN 16 JANUARI» och inskriften: »ER : GVD : MED : OS : HO : KAN : VARA : MOD : OS : I N S», men är synbarligen ett 1600-talsarbete.

Ljusstakssamlingen i monter innehåller åtskilliga för Dalsland egendomliga typer af täljsten, ²⁴⁶, och trä, ²⁴⁷. ²⁴⁶ ²⁴⁷ *Armstaken*, ²⁴⁸, är afsedd för jul och gillen. Tvärarmen ²⁴⁸ med sina två pipor kan kringvridas kring den gängade ståndaren och på så vis höjas och sänkas. Dylika armstakar uppgifvas allt emellanåt vara alster af spinnrockmakarens konst. Till den säregna lamptypen, ²⁴⁹, af järn ²⁴⁹ återkomma vi i rum 19.

Dalslands dryckeskärl erbjuda i typväg ej så få nyheter. Hit höra *bollarna*, ²⁵⁰, de till form och storlek växlande ²⁵⁰ *träkalkarna*, märk den stora *kalken*, ²⁵¹, hvilken upp- ²⁵¹ gifves hafva brukats såsom ölkärl vid begrafningar, den snidade *kannan*, ²⁵², som på grund af sin relieförnering ²⁵² står tämligen ensam inom museets svenska afdelning, samt *bränvinsdonken*, ²⁵³, med sina ålderdomliga sniderier, i ²⁵³ hvilka valknuten ingår som ornamentsmotiv. Till bordskärilen kunna skedarna föras. Allmännast voro träskedarna, hvilka ej sällan pryddes med konstfärdiga sniderier. I burgna allmogehem förekommo äfven silverskedar, men dessa brukades mestadels såsom »supskedar», med hvilka man söp brännvin ur för denna dryck afsedda bollar och skålar, *snäckesskålar*, ²⁵⁴. ²⁵⁴

I monterlådan förekomma vidare ett par s. k. *snökors*, ²²⁵, budkaflar, hvilka utskickades af »snöfogden» till den inom ett ploglag, som stod i tur att ombesörja snöskott-

ning och vägplogning. Å korsen upptagas namnen å de gårdar, som bildade ett s. k. »snölag».

²⁵⁶ Till slut må äfven påpekas *skarvbågarna*, **256**, hvilka bundos under fötterna, när man skulle vandra öfver djup snö, och skaren icke bar.

Rum 19. Bohuslän. Museets bohuslänska afdelning är jämförelsevis fattig på föremål, men erbjuder det oakadt mycket af värde för kannedomen af gamla nordiska kulturförhållanden. Synnerligen representativ är textilsamlingen med sina öfverdådigt eleganta *flossaväfnader* och ²⁵⁷ sina märkliga *finntäcken*, **257**. Hvad de senare angår, synas de vara identiska med renässanstidens »rysstäcken», hvilka mycket ofta omtalas i våra kungliga slottsinventarier från 1500-talets förra hälft och midt. De äro dubbelväfda, nästan att jämföra med två skilda väfnader, den ena öfver den andra, hvilka få sammanhang så ofta färgombyte betingas af mönstren. Mönstergifningen erinrar ej sällan om tidigare medeltidsväfnader med österländskt kynne; färgerna äro genomgående två i starka motsatser såsom svart och hvitt, rödt och hvitt, grönt och hvitt.

Bohuslänningen bodde fordomdags allmänt i ryggåstugor, hvilka ännu på 1840- talet ej voro synnerligen sällsynta, men nu torde vara försvunna. De liknade dem vi känna från Halland, men hade ofta två takfönster, ett på hvardera sidan om ryggåsen. Äfven möbleringen och dennas uppställning erinrar i det stora hela om den holländska, sådan denna förekommer i Oktorpsgården på Skansen. Den utgjordes gemenligen af väggfasta sängar, hyllor och bänkar, som tillsammans med mycket af bohaget gick i arf från släkte till släkte. Bland de få rörliga möbler, som förekommo i ett gammaldags bondhem i Bohuslän, äger museet ett större *bord*, som ursprungligen stått i stugans ena hörn, med ena änden vänd mot högbanken, en s. k. ²⁵⁸ *skåphylla*, **258**, motsvarande den halländska spinskåpstypen. ²⁵⁹ Några synnerligen prydliga skrin och en *bänkkista*, **259**.

äfven kallad »försäte», som stod vid den af bordets långsidor, hvilken vette mot stugan.

Som prof på bohuslänningens bildande konst må anföras de vackra skrinen, de egendomliga *urstållen*, **260**, i ²⁶⁰ montern, samt mangelbrädena, hvilka visa, huru bonden jämte egna kompositioner förstod att på ett själfständigt och fyndigt sätt utnyttja skilda tiders konststilar. Museets bohuslänska samling af mangelbräden, som innehåller flere rikt snidade exemplar med tidsbestämningar, t. ex. Anno 1626, 1711, 1712, hör också till den märkligaste i sitt slag inom vår svenska allmogeafdelning. Å ett af dem, **261**, läses ²⁶¹ följande dedikation: AN:NO:1775:DEN:18:APRIL:ÄR:DENNA:KAFWEL:FIÖL:GIORD:ÅT:ANNEKA:MÅNS:DOTER:I:BIÖRLANDA:AF:ELK.DET:ÄR:MIN:BEGÄRAN:TIL:EDOR:FLEKOR:ALLA:AT:NI ÄRO X SNÄLA:OCK:QWEKA:SÅ:BLIFWER:NI:GIFTA:OCK:DET:WEST.

Bland smärre husgeråd från Bohuslän äro bordskärlden och belysningsredskapen särskildt anmärkningsvärda. Sålunda falla inom dryckskärslgruppen *tappskålarna*, **262**, ²⁶² *bollarna* och *kalkarna*, **263**, lätt i ögonen. Tappskålen, ²⁶³ som äfven kallas »pipskål», har förekommit mycket allmänt i Bohuslän särskildt inom Tjörns och Inlandets härad. Liksom bollarna var hon ett ståndkäril och framsattes fylld med öl på gillesbordet eller i dess närhet. Som officiant vid henne tjänstgjorde »tappereraren» med uppdrag dels att fylla gästernas stop och bågare med hennes skummande innehåll, dels att se till, att hon icke stod tom.

Inom gruppen belysningsmedel anteckna vi den dubbelskaliga lamptypen, **264**, af järn med en enkom för ²⁶⁴ den samma anordnad lamphatt af halmflätor. Detta slags lampor omtalas 1742 af Per Kalm ungefär sålunda: Lampor brukades här på orten i stället för ljus, hvaruti de lagt tran och en veke, antingen af lin eller hampa eller ock än bättre den inre delen af ett slags Juncus, ett örtsläkte, hvilket finnes mest allestädes på våra ställen. Dessa lampor gåfvo ett så klart sken ifrån sig som ett ordinärt ljus; man

kunde näppeligen känna någon lukt af tran, då de brändes. I underskålen uppsamlades den tran, som sipprade från den öfre. Linné berättar, att man på sina orter ersatte den undre skålen med en koklöf. De danska bönderna brukade till sådana lampor stundom talg som belysningsämne, och då fyllde man den undre skålen med torfglöder, hvarigenom talgen hölls flytande. I taket hänger en hatt af halmflätor, afsedd för en dylik järnlampa.

I skåpen under fönstret exponeras en samling svampdosor, smycken och dräktplagg, de senare belysta af ett par akvareller, som visa huru en bohuslänsk folkdräkt tedde sig omkring 1840. I detta sammanhang må äfven påpekas *träskorna* under bordet, däribland en sko från Gäsvisken, helt och hållet täckt med inskurna geometriska mönster i karfsnitt.

Rum 20. Östergötland. För så vidt man kan värdesätta Östergötlands äldre allmogekultur med ledning af de här utställda odlingsminnena, synes den varit väsentligen påverkad af nyare tiders konststilar och smakriktningar, ej minst renässansens och barocktidens. De drag af ursprunglighet och medelstidskynne, som eljest så ofta möta i museets allmogeutställningar, äro åtminstone sällsynta härstädes. Bidragande orsaker till detta sakförhållande voro narturligtvis landskapets jämförelsevis lätta samfärdsmedel, många städer och betydande herresäten, hvilka gäfvö bonden tillfälle att taga del af förhållandena utom hans krets och följa med sin tid. Detta framgår ej minst af utställningens möbler. Skåpen erinra med sina sniderier och inskrifter om renässansen; å det lilla väggskåpet läses: IAGH ROPAR AF ALLO HIERTA BÖNHÖR MIGH HERE AT IAGH MÅ HÅLA TINA RÅTER IAGH ROPAR TIL TIGH HIELP MIGH AT IAGH MÅ HÅLA TIN VITNESBÖRD. Soffan visar, huru en herrskapsmöbel från 1800-talets början uppfattats af en bondsnickare. En af stolarna, **265**, är särskildt märklig, emedan den utgör en kombination af 1600-talets och rokokotidens stolar, på samma gång den genom sin

långsträckta sits erinrar om en ännu äldre tids väggfasta bänkar.

Bland bordskärilen i montrerna märkas vackra lerfat i polykrom målning från 1600- och 1700-talen, ovanligt prydliga snibbskålar från 1600-talet med konstfärdigt utförd målning i guld och versifierade inskrifter. År 1673 säges det vara »landsens sed» i Östergötland att dricka »af jultunnan ur röda skålar». Vidare märkas: en till formen ovanlig dryckesbägare, skämtkrus, flaskor, ölkannor och dryckeshorn. Bland musikinstrumenten å långväggen märkes en *nyckelharpa*, **266**. Detta musikinstrument hör till fiolernas stora familj, men spelas hängande vågrätt framför bröstet i ett band. Det anmärkningsvärdaste vid nyckelharpan är, att stråken, utom den sträng, på hvilken melodien spelas, vidrör en annan djupt stämd, som alltid angifver samma ton och sålunda bildar en ständigt sjungande orgelpunkt till melodien. För omväxling i denna är åter i instrumentets hals anbragt en klaviatur af ett slags tangenter, kallade »nycklar», emellanåt täckta af ett lock, för tryckning på den förra strängen till djupare eller högre steg på tonskalan. Vidare förekomma under de båda nämnda strängarna flere andra af metall, hvilka dock icke strykas utan endast tjäna att genom sitt medljudande förstärka klangen. Sin största spridning som allmogeinstrument har nyckelharpan haft i Uppland, Dalarna, Helsingland och Ångermanland. I en upplandskyrka finnes den afbildad å en väggmålning, antagligen från 1400-talets slut. Nu mera förekommer hon endast i Uppland, men synes äfven där vara i utdöende. Det stora hornet, **267**, som är förfärdigadt af buffelhorn, har en gång i tiden tjänstgjort som »byalur» inom Vreta klostrets socken. I sammanhang härmed må äfven påpekas *munharporna*, **268**, i golfmontern. Mungigan, äfven kallad »munharpa», är ett litet musikinstrument af järn med stältunga, hvilket hålles fast mellan tänderna, då man spelar på det, och hvars

ljud frambringas medelst andedräkten och stältungans vidrörande med fingret.

Rätt afsevärd är *runstafsamlingen*, som innehåller 12 stycken stafvar, däribland åtminstone en, **269**, från 1500-talet. Anordningen af kalendern är den vanliga med runor för veckodagarna, symboler för märkligare högtider och gyllental. Den här utställda *solvisaren*, **270**, med året 1754, har den vanliga anordningen för detta slags tidmätare, men därjämte en längre runinskrift, som i fri öfversättning innehåller följande anvisning: »Under skott-året för du visaren å visartaflan till timmärket 11, på det att timman ej blifver allt för tidig». Hålet å stenens midt är afsedt för visaren. I de två andra hålen hafva suttit träpluggar eller dylikt, hvarmed stenplattan fastgjorts vid något slags underlag. Märk äfven en här utställd kombination af *mil-* och *timvisare* med året 1668.

Belysningsmedlen utgöras hufvudsakligen af samma former, som förekommit i de genomvandrade utställningarna. En och annan nyhet möter dock bland lerljusstakarna. Ett par figurstakar af trä äro märkliga, emedan de framställa ett bondpar i bygdedräkter. Lyktorna å hyllan hafva i stället för glas horisontalt och tätt intill hvarandra ställda gåspennor, som genomsläppa ljuset, om än betydligt dämpadt. I förbigående kan nämnas, att ett dylikt surrogat för glas funnit användning mångenstädes i vårt land. I norra Västergötland förekom ännu på 1850-talet en eller annan gammal byggnad, som hade fönster af gåspennor i stället för glas. Ett af *kafvelbräderna*, **271**, bär inskriften: »Majga Linnartsdotter tag detta mäd en trogen hand 1785» och anger sig troligen därmed som en fästmansgåfva.

Redskapen för husslöjd äro utställda å rummets norra vägg närmast dräktmontern. Vi anteckna en serie skäktträn, alla af ekträ samt snidade och omålade, och de genombrutna rockbladen från östersjökusten. Å pallen en märklig *skäktstol*, **272**, och några rikt snidade *askar*. I snedlådan en ovanligt stor *gnidsten*, nära 12 cm. i diameter,

prylar, **273**, *solvisare*, **274**, och *solringar*, **275**, en *kungsringningskafle*, **276**, från Vallerstad socken i Bobergs härad, med förteckning å socknens hemman samt påskriften: »ringkarlen har nedsatt priset till 16 sk(illing) Banko för dem som vilja anlita honom», en *skjutsbricka*, **277**, samt ett par budkafflar, den ena med året 1788, den andra med en skåra i ena änden, i hvilken man stack in bref eller annan skrifvelse.

Östergötlands bygdedräkter äro företrädde af en manlig dräkt från *Ydre* härad samt fyra mans- och kvinno- dräkter från *Finspångs* härad. De märkligaste bland dessa senare äro vångakarlen sommardräkt och skedevikvinnans utstyrsel. Vångakarlen är klädd i »trindhätta»; »holkbyxor» af blekt blångarnsväf, hvilka nådde till knäna och kunde vara ända till ett par alnar vida; »förskin», hörande till såväl kyrk- som arbetsdräkten; hvit benklädsel af groft linne, motsvarande strumpor, men saknande »föttlingar», fötter, samt i antingen kort tröja, »stäcktröja», eller rock, »långtröja», vångakarlen förnämsta hedersplagg. Skedevikvinnans utstyrsel karaktäriseras af sin hvita, egendomligt knutna hufvudduk samt af sitt lifstykke, »munkalifstycket», som nedtill afslutas med ett antal tegellagda, grönkantade flikar.

I golfmontern utställas: en samling dräktdetaljer och smycken, flere *dopmantlar*, däribland en af synnerligen gammalt tygslag, **278**, *gratulationer*, **279**, af papper i form af valknutar, silfverskedar af gammal form m. m. En tysk resande, som 1586 besökte Sverige, berättar, att de svenska bönderna voro mycket rika på silfverskedar. Han hade hört sägas, att rikare bönder kunde ega ända till en half tunna full med dylika skedar.

Väggbonaderna äro målade af Per Hörberg och höra, liksom den i taket utspända duken med genombrutna »speglar» och lister, till de gamla östgötastugornas julstass.

Rum 21. Helsingland. *Dagligstuga från Delsbo socken*. Denna stuga hörde på sin tid så till vida till de förnämligare, som hon var försedd med plafondtak, ty de

flesta bondstugorna i Delsbo hade två takåsar, mellan hvilka ett horisontalt skift var inskjutet, och de två andra stupade mot långväggarna. Vägg- och takmålningarna förskrifva sig från förra delen af 1700-talet och äro måhända utförda af Gustaf Reuter, en vid nämnda tid mycket omtyckt målare, som utsirat både kyrka och bondgårdar i Delsbo.

Anmärkningsvärda äro rummets vackra fönster med i bly fattade små rutor samt »våndbänken», hvilkens ryggstycke är rörligt mot två gafvelstolpar och kan fällas öfver åt båda håll. Den bär årtalet 1759. Nämnas kan, att våndbänken har varit en i Norden allmän bänkform. Linné omtalar den 1741 såsom vanlig i Gotlands bondstugor, och i andra landsdelar såväl i Sverige som grannlanden har den förekommit inpå 1800-talet.

Rum 22. Gästrikland. *Nystuga från Valbo socken.* Ny- eller herrstugan var de gamla norrländska bondhemmens paradrum och användes aldrig annat än vid högtidligare tillfällen. Väggarna äro här klädda med å grof väf utförda målningar, hvilka liksom takmålningarna utfördes 1783 af Hans och Johan Wikström. Målningarna återgifva bibliska ämnen, allegorier och i prånget mellan spisen och långväggen en flicka i bygdedräkt, med öfverkriften:

»Gässe will du hafwa mig,
Så skal du wärdig finna dig,
ty jag har Gumman Noachs mod,
alenast du är from och god,
ty dricka får du hur du will,
jag gifwer dig sjelf bränwin til.
Men falskhet jag med låfwen har,
så har jag lärdt utaf min far
Och blir så här i all min dar.»

Rum 23. Södermanland. Man återfinner här i hufvudsak samma slags föremål som i de föregående utställningarna, men, med undantag af folkdräkterna, utan

någon egentlig bygdeindividualitet. Bland möblerna lägga vi märke till *våndbänkarna*, 280, en förlåtsäng med gafvelskåp, en *bordstol*, 281, och *fästmöskrinen*, 282, som äro karaktäristiska för vingåkersbygden och utgjorde omhölje för fästmannens gåfvor. Dessa bestodo, då kontrahenterna voro rikt folk, af silfverbälte, tröjspanne, silkesduk, handskar, »pungtross» och psalmbok m. m. och skulle på första lysningsdagen öfverlämnas till den blifvande bruden egenhändigt af fästmannen. Prof på sådana gåfvor äro utställda i väggmontrerna. Silfverbältet består af ett antal, ända till 17, fyrkantiga och förgyllda bucklor, uppfästa å ett rödt klädesskärp, och erinrar om 1400-talets riddarbälten. Mången gång gick det i arf under flere generationer. Sälunda förvarades hos en gammal rik bondfamilj i Vingåker på 1840-talet ett silfverbälte, som ärfts inom släkten sedan 1612. Under enklare förhållanden ersattes silfverbucklorna med gjutna och genombrutna tennplattor, 283. Psalmboken utmärker sig genom sin långsmala form och sitt ofta rikt sirade band af hvitt pergament. Vid kyrkbesök bars hon nedstoppad i handskarna. Dessa voro nämligen så trånga, att de ej kunde dragas på handen utan medfördes endast för statens skull och utgjorde jämte en silkesduk och ett handkläde med silkestofsar i hörnen bihang till psalmboken.

De utställda folkdräkterna äro alla sockendräkter, som burits i *Sorunda*, *Österåker* och *Vingåker*.

Mansdräkterna äro här som annanstädes påverkade af jämförelsevis sena smakriktningar. Den kvinnliga sorunda-dräkten karaktäriseras af sin s. k. »örmössa», en hufvudbonad, som i tämligen oförändrad form bibehållit sig från 1400-talets slut intill våra dagar. Örmössan jämte ett till densamma hörande hårband, »hårstryken», var den gifta kvinnans hedersplagg; flickorna däremot buro en vit duk, »annelindan», hvilken togs omkring hufvudet och knöts med en ögla öfver hjässan. Vingåkers- och österåkersdräkterna, som stå hvarandra mycket nära, höra till Sveriges

allra äldsta folkdräkter. Redan 1674 omtalas den förstnämnda såsom gammal, och otvivelaktigt hafva såväl vingåkers- som österåkerskvinnornas högtidsdräkter anor, hvilka sträcka sig åtminstone till medeltidens slut.

Bland hithörande märkligare detaljer må påpekas det hvita, goffrade »huklet», liknande en hufvudbonad, som 1517 bars af Sten Sture d. y:s hustru Kristina Gyllenstjerna; *pungtrossen*, 284, bestående dels af två silkespungar hängande i långa snören och utgörande förvaringsrum för sked, knif och gaffel, förlofningsring m. m., dels af ett fritt hängande nålhus af gammal form och en mindre fällknif i kedja. Pungtrossen ingick i fästmansgåfvorna och bars hängande vid bältet af fästepigor och unga hustrur, men bortlades af de senare efter första barnsängen.

I den lilla montern: handskar af hvitt skinn, med silkesbroderier, »tummelapp» af sidentyg och besättning af safian, »rollskinn»; *handkläden*, 285, med silkestofsar i snibbarna; silkesstickade saffiansbälten samt sidenband, kallade *lysarcband*, 286, och afsedda för fästepigornas hufvudbonad. De här utställda broderade röda mössorna, 287, tillhöra Vingåkers, spetsmössorna, 288, Österåkers festutstyrsel för gifta kvinnor.

Rum 24. *Närke och Västmanland*. Närkesamlingen är utställd å rummets södra vägg och pallar samt i närstående del af fönstermontern. Till höger om ingången, en samling besmantyper för *mark-* eller *skål-* 289 290 *pund*, 289, och *lodbesman*, 290. Närmast dörren å vänstra sidan *rättjenaglar*, 291, och *vidjeringar*, 292, redskap, 291 292 med hvilka färskinn bereddes och sämskades i hemmen. 293 En *skätknifstyp*, 293, skiljer sig väsentligen från den vi sett i det föregående. Märk äfven det ståtliga *linhufvudet* 294 295 294, i form af en spira och *rockbladet*, 295. Ett par bröd- 294 295 stämplor, båda från samma socken, hafva brukats till sirning af »vispebröd» såsom ett slags gästabudsbröd af hvete- 294 295 mjöl och glättade med ägghvita kallades. Å pallan ett 296 297 par *kryddkvarnar*, 296, och en *rättfälla*, 297.

Närkes folkliga klädebonad är företrädd af en kvinnlig kyrkodräkt från 1860-talet, brukad i Stora Mellösa socken. Som synes är den ganska lik de enklare rokokodräkterna, såsom dessa buros på 1780-talet af städernas och landsbygdens medelklasskvinnor. Till närkesdräkterna hörande smådetaljer såsom bindmössor, stycken m. m. äro utställda i fönstermonterns öfre del. Anmärkningsvärdt är, att smyckesaker så godt som fullständigt saknas. Detta torde dock bero på en tillfällighet; *gjutformarna*, 298, i monterlådan visa nämligen, att bondsmucken tillverkats i Närke. En af dessa formar bär årtalen 1751, 1752, 1753. Af monterlådans öfriga innehåll må vidare påpekas en *snibbskål*, 299, med årtalet 1691 och inskriften: »Drick och äth. Gudh. döden. domen tu icke förgäth»; en *flaska* 300, af lergods med årtalet 1682 samt ett *nötkreaturshorn*, 300 301, med inristade runor. Hornet har brukats som krut- horn. Hvad runorna angår, synas dessa vara en påbörjad runkalender. Veckodagarna utmärkas sålunda med runradens sju första mynder, upprepade i obruten följd, tills dess att hvar och en af årets 365 dagar fått sitt runtecken.

Museets västmanländska utställning är jämförelsevis rikhaltig och innehåller många sevärdheter. Inom möbelsamlingen märkes ett rikt orneradt hörnskap i tidig 1600-talsstil; ett *matskåp*, 302, med målning, som tyder på inflytande af rokokotidens smak; tavletter, skrin, stolar m. m. Ett mindre, järnbeslaget *ekskrin*, 303, med låset synligt å ena långsidan torde kunna dateras till medeltiden. En annan skrintyp, 304, med snedställda sidor och egenartade sniderimönster förekommer ej sällan med beslag i 1400-talets stil. Mycket ovanligt till formen är det med källningar, listverk och målning sirade skrinet, 305.

En öfvergångsform mellan skrin och byrå är *nattlådan*, 306, och närsläktade med denna äro *kiststolarna*, 306 307, egentligen skrin på fyra ben, men försedda än med rektangulära ryggbrickor såsom de tidigare 1600-talsstolarna, än med ryggstöd af spjälur. Till en gammal bond-

308 stugas möblering hörde vidare en *handklähållare*, 308, som vanligen hade sin plats vid dörren och uppbar den långsmala handduken, samt i förmögnare bondhem ett par
309 *lampetter*, 309. Dessa voro ofta hemgjorda af skålförmigt pressade tennskifvor, som fästa vid träplattor gäfvo ett praktigt återsken, då ljusen i armarna voro tända.

Med en nyare tids smak följde slutligen behofvet att med träsnitt eller handmålningar i ramar af glas eller trä fylla tomrummen å stugans väggar. Mycket vanliga voro de s. k. *kistebrefven*, 310, som ofta utgingo från lundströmska boktryckeriet i Jönköping och såldes å marknaderna i bokbindarestånden. Handteckningarna utgjordes af namnsdagsgratulationer, minnen af bröllop, begrafningar m. m. och beställdes hos någon sockenartist. Större väggmålningar utfördes i regel af dalkarlar, som ströfvade omkring i bygderna och bland allmogen utbjödo sin konstfärdighet såsom målare. Alster af denna konstart äro de å väggen ofvan montern utställda målningarna; den ena framställande en häradsdomare i dräkt från 1830.

311 Å bordet midt i rummet ett *tulpanställ*, 311, svenskt
312 krukmakarearbete från 1759, samt en *postillastol*, 312, eller pulpet med årtale 1796.

Prof på västmanlänningarnas bordskärl och belysningsredskap återfinnas i och på väggmontern, i tavletterna och å det stora matskåpet. Af monterns innehåll må särskildt
313 påpekas de säregna *lerkrukorna*, 313, med lock och grepe
314 öfver mynningen, en *flaska*, 314, af lergods, från 1600-talets slut, ett par *gyckelkrus*, 315, och en *gruflampa*, 316,
315 316 af ett kohorn. Märk äfven en *sländtrissa*, 317, från 1661,
317 hvilken i senare tid hängts som botemedel å bröstet på småbarn, behäftade med »engelska sjukan».

318 En *selkrok*, 318, gjord af en bågböjd gren med ett knippe kvistar å bågryggen, hör till sällsyntheterna. I museets rika samlingar saknar den motstycke.

Västmanlandsböndernas kommunala förhållanden belysas af en samling »taflor» och klubbor i fönstermontern.

I hvarje större by fanns regelbundet en *bytafla*, 319, med 319 byamännens namn eller bomärken, ett slags förteckning öfver bylagets besutna bönder. För ordnande af fattigvården hade man en *fattig-* eller *liggeklubba*, 320, och en 320 *skjutsklubba*, 321, till ledning för ålderstigna och orkeslösa 321 fattighjon, så att dessa vid ankomsten till byn skulle kunna taga reda på hvem de hade att vända sig till för erhållande af husrum, vård och vid behof äfven skjuts. Dylika klubbor hafva brukats intill vår tid. Om flere af de utställda exemplaren heter det, att de förvärfvades 1884 till museets samlingar mot det att nya anskaffades i stället. Rörande deras användning meddelas följande. Då en tiggare kommer till byn och begär kvarter, hänvisas han till klubban, som finnes i den gård, hvilken senast hyst en fattig, att han därefter må uppsöka den gård, som kommer efter i den bestämda turen. Med klubban i handen erhålles alltid kvarter. En af de utställda *tiggarklubborna*, 322, som 322 tillhört Gammalhytte byalag i Järboås socken och bär årtale 1731, är ovanligt nog prydd med inskrifter och en konstfärdigt snidad rosett.

Af monterns innehåll må vidare påpekas en *tvillingsked*, 323, med hvilken brudparet skulle äta, en *raklåda*, 324, 323 324 för rakdonet, ett *skohorn*, 325, med årtale 1627 samt detaljer, hufvudsakligen tillhörande den kvinnliga färnebo dräkten. Märk de säregna lifstyckena med »bunta», valk, som uppbar kjorteln, de vackra genombrutna kjortelsäckarna, här kallade »pryskor», *öfverärmarna*, 326, för kvinnor, att draga 326 öfver lintygsärmarna, då man ej ville ömsa linne, men likväl synas ren, och de egendomliga mössformerna. Museets enda fullständiga västmanlandsdräkt är den utställda mansklädseln från Fellingsbro socken. Denna dräkt hör till vårt lands äldsta kända sockendrakter. Redan Karl XI lät utfärda kungörelse, hvilken påbjöd hennes bibehållande vid risk af vite. På 1830-talet bars hon allmänt, och ännu vid början af 1880-talet kunde man, ehuru mera sällan, få se den. Särskildt vid begrafningar förekom den rödkragade

rocken något talrikare, ty likbärarna öfverenskommo emellanåt att för större högtidlighets skull ikläda sig densamma.

Rum 25. Dalarna. Redskap för hemslöjd; seldon och fortskaffningsmedel; ljusstakar och elddon; matlagning; bordskärl; musikinstrument; skrift och skrifttyg; tide-räkning, mått, mål, vikt och räkningsföring.

Å södra väggen till höger om ingången: redskap för skinnberedning, en hemslöjd, som i Dalarna öfvats kanske i större omfång än annanstädes i vårt land. En af de här utställda räknaglarna, **327**, har årtalet 1650. Vidare är att märka *formstämplar*, **328**, till läderskärmar för mansmössor; *skomakarverktyg*, **329**; *tryckklubba*, **330**, och *stoc-329 330 331 332* *kar*, **331**, för tryckning af färgmönster på linne- och kattunväfnader; *holk*, **332**, för brynsten, buren i ett bälte, o. s. v.

Till vänster om dörren: *linklubba*, **333**, *linklyft*, **334**, kallad »gärma», »rätu» eller »bråk», *linkam*, **335**, m. fl. ovanligare redskap för linets brytning och beredning; olika sländformer samt *långrockar*, **336**, ett slags linhufvud, kring hvilka linet upplindades, då man spann på slända. Till förvaring af spinnredskapen hade man stundom en särskild gömma, *sländfodret*. Å pallen: en *plockmaskin*, **337**, för upprispning af tyglappar till »plockull», som blandad med färull spinnes till garn.

I väggmontern: en *linhufvudtyp*, **338**, kallad »hörkoll», »erkul», som är företrädd af exemplar från 1600-talet intill 1800-talets slut. En typisk dalasak är äfven *rocksticken*, **339**, ofta hängande vid en ålskinnsbindel. Sedan linet uppvirats å långrocken eller linhufvudet, lindades bindeln kring densamma och fästes yttermera med stickan. *Band- eller flätstickorna*, **340**, äro redskap för flätning af band, en teknik, som varit mycket allmän i Dalarna. Inom gnidstensgruppen må särskildt påpekas ett par *attgnuggare* och *attstjedar* af trä, **341**, med hvilka kvinnorna glättade sina mössor, som de kallade »attar», hattar, samt de flaskliknande *stårtjelstenarna*, **342**, af glas. Hvad dessa senare angår må nämnas, att de

icke tillvaratagits i Sverige utom Dalarnas gränser samt att de någon gång påträffats bland grafgoods från järnåldern.

I monterlådan: *nålhus*, bestående af en hylsa af renhorn eller mässing och i denna några tyglappar, i hvilka nålarna instuckos. Denna form för nålhuset är en mycket gammal företeelse med härstamning från hedenhös. Prototypen för densamma är hittad i grafvar från yngre järnåldern. Märk äfven *saxarna*, **344**, hvilka i denna form äga anor minst lika gamla som nålhusen. Rörande *bandväfsbrickorna*, **345**, hafva vi förut sid. 13 lämnat några uppgifter. De här utställda gjutformarna, *snörmärlemått*, **346**, äro ej oviktiga dokument för kännedomen om dalabefolkningens smycketillverkning och smyckeformer. **344 345 346**

Under monterlådan: en följd af mangelbräden. Bland dessa märkes en typ, **343**, som väsentligen skiljer sig från den vanliga. Den har formen af ett klapprä och antyder därmed möjligheten af att våra förfäder, liksom de önskade få släta med ett klubbliknande redskap. Klubban skulle då vara urformen, från hvilken vårt kafvelbräde med klappträtypen som mellanform har utbildats. **343**

Selkroksutställningen är måhända den rikhaltigaste och intressantaste i sitt slag, med ornamentsmotiv, hvilkas utveckling kan följas från en mycket tidig medeltid. En af typerna, **347**, visar t. ex. ganska stor frändskap med en selbågeform från vikingatiden; andra äro utvecklingsformer med romanskt kynne o. s. v. I detta sammanhang anteckna vi slutligen de typiska *hufvudlagen*, **348**, för häst och *betslen*, **349**, med träkaffe och sidostycken af renhorn. Bruket af slika betsel är mycket gammalt. Man har påträffat liknande betsel bland pälbyggnadslämningar i Schweiz från bronsåldern. Märk vidare *järnklafovarna*, **350**, *hästtrugorna*, **351**, af järn, hvilka bindas under hästens fötter vid resor öfver svagt frusen myrmark eller då snön har skare, samt i monterlådan *budfärdsänkar*, **352**, med hvilka skällkon pryddes vid hemfärder från fåbodarna. **347 348 349 350 351 352**

Utställningen af belysningsmedel i väggmontern och däromkring innehåller med små växlingar ungefär samma former, som mött oss i det föregående. En viss lokal prägel utmärker dock de vanligen tvåarmade ljusstakarna af järn med sina skramlande hängen och de genombrutna lyktorna med trästomme. Järnstakarna äro i allmänhet smidda af myrmalm och uppgifvas vara tillverkade i Älfdalen, en bygd, som sedan gammalt prisas för sitt järnsmide.

- I väggmontern och omkring densamma redskap för matberedning. Flere bland dem äro anmärkningsvärdt ursprungliga, så exempelvis *flottuln*, **353**, för smörkärning; **354** *gröttvuren* eller *kräkulan*, **354**, för vispning af gröt, samt en stor del af de saker som höra till brödbaket. Andra utmärka sig genom ovanlig form och en viss bygdeprägel. **355** Hit hör *gåsformen*, **355**, från Särna. Till större högtider skulle enligt gammal sed hvarje familjemedlem i ett matlag få en större eller mindre portion smör, som var formad i en dylik smörform. En sådan smörportion kallades »gåse».
- 356** *Flaskorna*, **356**, af näfverremсор eller nöthorn äro afsedda för grötsalt och medfördes, då man drog till fåboddarna och »slogarna» såsom myrslättern kallades.
- 357** I monterlådan en *brödhyvel*, **357**, med årtal 1676. Liknande brukades ännu på 1880-talet till hyfling af hårdt bröd för »sull», en maträtt af brödsulor och sur mjölk. Som en stor sällsynthet, till hvilken få museer torde kunna visa motstycke, må slutligen påpekas en samling nödbrödsämnen från 1868 samt *nödbröd* bakadt af agnar, **358**, och bark, **359** **359**. Hvad barkbrödet angår, har det brukats under en lång tidsföljd i vårt land. En venetian, som på 1420-talet reste genom en del af mellersta Sverige, sannolikt Dalarna, berättar, huru han emellanåt bjöds på bröd af malen bark, och ännu under 1850-talet bakade dalallmogen hafrebröd med tillsats af malen halm eller bark. De utställda barkbrödsprofven äro gräddade i goråjärn och minnen från »det svåra året» 1868. Till barkmjöl användes endast den inre finare barken af ungtallar. Den affladdes med en för ändamålet gjord

mejsel af ren- eller elghorn, kallad *furutyckla*, **360**. Linné **360** beskriver 1734 barkbrödsbaket på följande sätt: »när barken är afskalad, torkas han, tröskas, males, siktas, lägges i bakträget utan jäst, slås på kokhett vatten, arbetas till tunnbröd; med malne, dock nysiktade agnar, att han desto bättre må hänga ihop, hvarföre och jäst uteslutes.»

Smärre husgeråd äro företrädade af *trattar*, *skopor* och *slefvar*, bland de senare en *ösa*, **361**, från 1639, **361** sil med silhår, konstfärdigt arbetade *ringar*, **362**, af näfver, **362** å hvilka stekpannorna med innehåll framsattes å matbordet, m. fl., och matkärnen af *förningsfat*, **363**, för gästabad, **363** *matskålar*, **364**, af masur, kokta i vassla och däraf hvita och **364** vackra, *smörställ*, **365**, och *smöraskar* af många slag. **365**

Märk äfven den af en trädstam gjorda *mjöl-* eller *råg-* *tunnan*, **366**, och de ovanligt små *smörkärnorna*, på dal- **366** mål *kinnholkar*.

Dryckeskärnen från Dalarna erbjuda ett rikt material för studiet af gammalsvenska käriformer och bordseder samt belysa Linnés uppgift 1734, att »mest öfver hela Dalarna, helst hos bergsmän brukas ganska öfverflödigt välkommer när någon främmande kommit första gången. Samma består af 2 å 3 stop iskänkte uti ett bufflehorn, pocal eller kanna, som måste inexcusabelt utdrickas, fast magen skulle sprängas, hufvudet spricka och hälsan, allt lifvets nöje, valedicera». Utpräglade daltyper äro *kosorna*, **367**, *tvåbottnakannorna*, **368**, och i viss mån äfven träskå- **367 368** larna med pipränna, **369**. Kosan är antingen helskuren **369** eller laggad samt försedd med handtag, som erinra om hästhufvud; tvåbottnakannen har formen af en stäfva med fast täcks kifva öfver mynningen. Som hon gemenligen brukades som skänkkanna vid bröllop, kallas hon ofta »gäsboskanna». Såväl kosan som kannan förekomma tidigt på 1600-talet bland dalfolkets bordskärl. Museets äldsta »gäsboskanna» bär årtal 1644. Till skämtkärnen höra *gäsbosnarren*, **370**, och *knotskålar*, **371**. Å en **370 371** af de senare läses: »Jag är en kop så from, stundom

är jag ful men mestadelen tom, ät mig ur och sätt mig ner.»

Som prof på Dalarnas folkliga musikinstrument äro utställda *hummel*, 372, *nyckelharpa*, 373, se sid. 16 och 48, *psalmodikon*, 374, *säckpipa*, 375. Säckpipan består af »påsen» och tre träpipor, »basen», »fingerpipan» och »munstycet». Af äldre tiders musikinstrument är säckpipan det, som längst hållit sig kvar i Dalarna. Det utställda exemplaret inköptes 1902 i Näs socken från en medelålders man, som kunde både förfärdiga sitt instrument och spela på det. Vidare *fingerpipa*, 376, *vallhorn*, 377, af bock- och nöthorn, samt *näfverlurar*, 378.

I det lilla väggsåpet möter en samling föremål, hvilken hör till begreppen läsa och skriva. Som en stor märklighet må påpekas en *sticka*, 379, med runserien sådan denna med små växlingar brukats i Elfdalen från urminnes tid och inpå 1800-talet. Prof på inskrifter med runor finnas å här utställda skålar och smärre föremål. Märk vidare en *handskrift*, 380, på björknäfver, några *bokhållare*, 381, äfven kallade »katekesklämmor», *ask*, 382, med »jätkallstyl» eller skrift af vallgosse, *skolklubba*, 383, som angifver den ordning, i hvilken byamännen skulle mathålla skolmästaren; *pekpinne*, 384; glasögon af gammal form, m. m.

I golfmontern: runstafvar, födelselängder och kasspinnar, byklubbor och karfstickor af många slag, ägnade att belysa samfundslifvet, jordfördelningen och kommunalväsendet i de gamla dalabyarna, samt slutligen alnmått, besman m. m.

Rörande runstafven och dess anordning se sid 17. En och annan bland de här utställda stafvarna saknar dock prim samt karaktäriseras i öfrigt af egendomliga runtyper och forntidsmässig indelning af året. Så börjar en staf året med den 24 december. Födelsedagslängderna utgöras af å träskifvor, kafvelbräden och stickor inskurna initialer och födelsedata för en släkts medlemmar och kunna omfatta flere generationer; så t. ex. *kafvelbrädet* 385 med åtminstone tre släktled under tiden 1721—1803. En liten

pinne, 386, med initialer och årtal mellan 1699—1737, 386 kallas utryckligen »ätteklubba». Hit höra äfven de s. k. *kass-stickorna*, 387, som upptaga ett hjonelags ättlingar, 387 i ett eller flere led. Stickkan nedsattes vanligen vid hufvudet på småttingarna, då de lågo i *kassen*, 388. Troligen 388 föreligga i dessa klubbor och stickor minnen från hedenhös, minnen som mähända kunna förklara, huru det var möjligt för de gamla nordborna, att under en tid, då man icke förde skattelängder och kyrkböcker, uppställa förfädratal på ett par tre århundraden.

Men äfven på andra områden hade detta gamla bruk med anteckningslängder, kaffar och stickor funnit användning. Man förde *båtstickan*, 389, öfver det arbete, som 389 hvar och en inom byn skulle utföra vid byggandet af kyrkbåten; *gärdesgårdslängder*, 390, öfver gärdesgårdarnas 390 underhåll; *såg- och kvarnstickor*, 391, öfver hvars och 391 ens såg- och mälldagar vid byns brädsåg och husbehovskvarn; *rotetaflor*, 392, öfver roteböndernas bidrag till sol- 392 datens aflöning; *refstickor*, 393, angifvande storleken af 393 hvarje bondes jordlotter inom byns område. Som bekant har hemmansklyfningen och ägoblandningen ingenstädes i vårt land varit så stor som i Dalarna. Det berättas, att vid storskiftena på 1820-talet var det ganska vanligt, att en bonde kunde hafva mer än 100 tegar af åker och äng spridda öfver en stor landvidd.

Träpilarna, 394, hafva burits såsom vaktmärken 1860, 394 då vasamonumentet vid Utmeland invigdes.

Dalarnas alnmått och besman utmärka sig ofta genom egendomlig form och hög ålder. Flere af de utställda alnarna äro skurna af snedvridna eller på annat sätt missvuxna spön och grenar; besmanen utgöras ej sällan af en trädgren med en oformlig själfvuxen knyla; grenen bildande häfstång, knylan motvikten. Den äldsta besman med dagteckning museet äger från Dalarna har årtalet 1663.

Rum 26. Dalarna. Byggnadsdelar; rumsinredning; bordskärl; njutningsmedel; vapen och dräkter.

395 I montern: fat af lergods, däribland ett, 395, med årtalet 1644, som tills vidare är museets äldsta daterade svenska lerkärl; vidare *gästabudsknifvar*, 396, af egendomlig form, med i skaftet instucken förkrympt gaffel; rökippor, snusdosor m. m. Tobaken användes såsom njutningsmedel af så väl män som kvinnor, dels såsom snus, då den bereddes i en *snuskvarn* af trä, 397, dels såsom röktobak, då den karfvades på en karfstock. Karaktäristiska dalkarls-
398 pipor äro de små *stål-* och *järnpiporna*, 398. Ett mycket omtyckt njutningsmedel, som ännu i dag är gängse i
399 Dalarna, är *tuggkådan*, 399. Den insamlas på granen. Linné omtalar 1734, att hvitlök och tuggkåda brukades mycket i kyrkan af kvinnfolk. »Den tilltuggas af vallkullor, pojkar eller käringar tills kådan blir vit, seg, så att hon kan dragas långt mellan tänderna, ju längre hon kan dra', ju bättre sägs hon vara preparerad.»

Skedarna utmärka sig ej sällan genom smakfulla sniderier och äfven egendomliga former. De vackraste bland dem äro gåfvor från bygdens unga drängar till de »gåfvaste» kullorna. Många uppgifvas vara skämtskeदार, hvilka framlades på gillesbordet för att genom det bryderi, hvori de satte gästerna, som skulle använda dem, öka bordsglädjen.

400 *Dörrhandtagen, klädhängarna*, 400, m. m. hafva tillhört dels åbyggnader på fåbodvallarna, dels gamla härbren inom byarna. Till äldre stuginredning höra *kärllhyllan* och de i taket upphängda märkliga *kläd-* och *kronstängerna*. I gamla stugor funnos två dylika stänger, som hängde tvärs öfver stugan och delade rummet i tre områden med olika rang. Lägst på rangskalan stod området mellan dörren och första kronstängen. Parallell till detta förhållande kunna påvisas från flere delar af vårt land. Den märkligaste äga vi i den gamla helsingelagen, som har olika straffbestämmelser för brott, begångna inom de sålunda skilda stugområdena. Lindrigast straffades brottet,

om det var begånget mellan dörren och eldstaden, hvilken, då lagen nedskrefs vid början af 1300-talet, låg midt i stugan, strängare vid eldstaden och strängast, om det begicks fram i stugan mellan eldstaden och gafvelväggen. Det berättas, att dylika rikt snidade stänger skattades så högt, att de vid arfskiften värderades lika med en ko.

Såsom mindre vanliga möbelformer må påpekas en *pell*, 401, en *ståstol*, 402, för småbarn och den stora sängen från 1693. *Barnkassarna*, 403, äro karaktäristiska dalasaker. I detta sammanhang må slutligen anföras *sängstaken*, 404, utgörande återstoden af en ståndsäng lik den som finnes utställd i skåneafdelningen, rum 2.

Å väggarna prof på dalkarlsmålning. Liksom sydsvenskarna har dalkarlen sedan gammalt brukat kläda sin stuga med målningar å papper eller väf. Helgdagsstugor i Dalarna prydda med dukar och målningar omtalas 1757 och sedan ofta. De flesta af dalkarlsmålningarna härstamma från Leksands och Rättviks socknar, där målar-släkter äro kända åtminstone från slutet af 1700-talet.

Folkdräkterna äro här företrädda af sockendrakter från *Särna, Orsa, Mora, Rättvik, Boda* och *Leksand*, alla fullt utbildade sockenuniformer redan vid 1700-talets början. Bäst hafva moradräkterna bibehållit sitt gamla kynne. En beskrifning, som Linné 1734 har lämnat öfver morafolkets klädsel, stämmer nämligen i det stora hela öfverens med den här utställda, som dock knappast är mera än 50 år gammal. Särnadräktens största märklighet äro skoplaggen, *husskor* och *lönskor* af ludet skinn och ålderdomlig snitt.

I väggmontern till höger om ingången: dräkt detaljer, hörande till festlig utstyrel, så t. ex. kvinnomössor från skilda socknar, däribland en högtidsmössa, *stamhätta*, 405, af en typ som varit förhärskande i Transtrands och Lima socknar och som med vit undermössa, »gvithatt», samt i nacken nedhängande tofsar, »stöbb», bars af hustrur och änkor; boda- och rättvikskullornas märkliga mössformer: *gråhättan*, 406, med röda nackband och bollar, »tuppor», 406
kattunshättan, 407, för flickor under konfirmationsåldern, 407

- 408 409 samt *löen-*, 408, och *silkeshattorna*, 409, de båda senare anmärkningsvärdt nog försedda med en spetsmössa, »timp», då de buros af ogifta kvinnor; vidare gagneskvinnornas
- 410 411 *lurka*, 410, och rikt broderade *silkeshatta*, 411, *svärdsjö-*
412 *mössan*, 412, som tillhörde den gifta kvinnans festdräkt,
413 och den gula *lufvan*, 413, från Leksands socken. Stamhättan, så kallad på grund af sin förmenta likhet med en båtstam, är numera liksom rättviksdräktens kattuns-, löen- och silkeshattor ur bruk.
- 414 Å monterns botten ligga några solur, *solklockor*, 414, medelst hvilka man af solens läge på himmelen kunde se tiden under dagens lopp. Det stora *byxsäcksuret* med boett af tenn torde vara alster af moramännens slöjd. Smyckena liksom kronorna tillhöra brudstyrseln. Märk vidare en rad diademliknande hufvudprydnader, *krans-*
415 *kullela*, 415, en för Malungs socken egendomlig brudpige-
416 utstyrsel. I snedlådan: *rödband*, 416, hvilkas användning framgår af den ena leksandsdräkten i fönstermontern, en
417 samling brudpigeband, *braskband* med *brasktuppor*, 417, m. m. dithörande, från Mora, Leksand och Ore, *brudgums-*
418 *bindlar*, 418, eller hattband för leksandsbrudgummar; bro-
419 derad manshalsduk, kallad *ark*, 419, m. m.
- 420 Prof på smycken, bälten, *klackskoningar*, 420, väskor och halskläden äro utställda i golfmontern; lifstycken, vantar och handskar i väggmontern till höger om utgången.
- En pilbåge med pil samt en serie käppyxor utgöra prof på gamla bondevapen.
- 421 Bland yxorna är särskildt en s. k. *stridsyxa*, 421, med årtalet 1637, anmärkningsvärd såsom en god företrädare för 1500- och 1600-talens bondevapen. Med många öfvergångsformer ändrades vapenyxan till *käppyxa*, 422, och denna slutligen till kryckkäpp. Vapenyxan, som i omväxlande form och storlek brukats af allmogen i hela Norden, hölls vid bärandet alltid med framåtvänd egg, så att handen grep om vapnet och skaftet tjänade som staf. Käppyxan bars ännu mot 1700-talets slut af Dalarnas bärgsmän och framstående bönder såsom ett värdighetstecken.

En öfvergångsform från käppyxa till krycka föreligger i den utställda käppyxliknande *nämдемanskäppen*, 423, med årtalet 1771, hvilken allt igenom är af trä.

Rum 27. *Dalarna*. *Möbler, väggmålningar och fortsättning af dräktutställningen.*

De äldsta dalstugornas möblering var ännu i mannaninne till större delen väggfast och utgjordes af bänkar, hyllor och inbyggda sofplatser såsom i museets rättviksinteriör, rum 15. Äfven skåpen kunde vara fasta vid väggarna. I allmänhet voro de dock flyttbara och ofta föremål för rik utsmyckning.

Till de ursprungligaste former för rörliga sittmöbler höra kubbstolen och krackpallen. *Kubbstolen*, 424, är den äldsta stolform vi, hvad Norden angår, känna. Sannolikt fanns den redan under vikingatiden. Den är, som synes, urholkad ur en trädstam och tämligen konstant till sin form. Typen har varit allmän i Dalarna och Värmland, men är äfven tillvaratagen i Dalsland, Gästrikland, Helsingland och Härjedalen. *Kracken*, äfven kallad *krackpall*, 425, motsvarar måhända fornsagans »krokpall». Den är gemenligen tillyxad af en krokvuxen trädstam eller rot med kvarsittande grenar, som bilda ben åt pallen. *Brudstolen*, 426, bär spår af flere smakriktningar. Den brukades, heter det, vid bröllop, då bruden hissades och bars omkring i densamma.

En vacker skäptyp är *skänken* eller *skåphillan*, 427, å hvilken husets prydligare bordskärl och dryckeskar utställdes. Den har utvecklats ur en gotisk skåpform och har längst bibehållit sig i Västerdalarna. En annan möbel är *skänkskåpet*, 428, som erinrar om renässansens möbelarkitektur, men är prydt med reliefsniderier efter utpräglade gotiska motiv. Enligt uppgift härstammar det från hedemoratrakten. Ett *hängskåp*, 429, från samma bygd och prydt med liknande sniderier, visar, att skänkskåpet, hvad orneringen angår, icke är alldeles enastående.

I taket fortsättning af museets märkliga kronstångsamling och å väggarna dalamålningar, här med ännen

valda ur folklifvet och af stort kulturhistoriskt intresse. Så t. ex. »Flickona hissa Bruden, sedan Gummorna Detta
 430 kallas Lång Dansen i Mora», 430; »Bröllopsfolket drager
 431 tallen till bröllopgården», 431; »Bröllopsskaran i Orsa, då
 432 de fara från kyrkan till Bröllopgården 1834», 432; »En
 Hungkarls begrafning och ett barns. Gamla sorgedräkten
 433 i Mora», 433; »Här skall ni få se på en Skomakare Werk-
 434 stad år 1844», 434, m. m.

I dräktserien: två *vinterdräkter* från *Gagnefs* socken för gift kvinna, den ena »gästbosdräkt», festdräkt, den andra kyrkdräkt; vidare *nåsdräkt*, hvardags- och mindre helg- dagsdräkt för man; *ålsdräkt*, festlig utstyrsel för gift kvinna; *järnadräkter* för man och kvinna vid festliga tillfällen; *kyrkdräkter* från *Malungs* socken för man och kvinna, samt *kyrkdräkt* för gift kvinna i *Transtrands* socken.

Rum 28. Dalarna. *Interiör af en dagligstuga i Lima socken.* Från en större bondgård i Backholn, som bestod af förstuga med utbyggnad, kallad »barfre», hvardagsrum och »nystuga» samt en från förstugan skild kam- mare, »kove». Hvardagsrummet har två dörrar, den ena ledande till kammaren, den andra till förstugan, ett fönster å hvardera långväggen och ett på gafveln. Spiseln in- rymmer bakugn med »gruvan», en nisch utanför ugnsmyn- ningen, samt eldstaden. Å spiseln mot åskådaren vända sida synes upptill en lucka, som stänger ingången till ett rum öfver ugnshvalfvet, en af gammalt folk omtyckt ligg- plats. Ställningarna kring spiseln äro torkplatser för våta kläder. Möbleringen i sin helhet utgjordes af två sängar, som stodo i hvar sin ände af ena långväggen. Rummet emellan dem upptogs af en väggfast bänk och vägghyllor för matkärl; här hade ock vattenämbaret plats. Stenhällen i golfplanet framför bänken kallas »grytstenen». Längs gafveln och andra långväggen stodo väggfasta bänkar och i vinkeln dem emellan ett bord. Slutligen visas här, huru den ena kronstängen var upphängd i taket.

Publikationer,

utgifna af Nordiska Museet.

Fataburen,

kulturhistorisk tidskrift, utgifven af B. SALIN; sedan 1906.
Årligen fyra häften, 256 sidor, med bilagor. [Pris pr år
5 kr.

Meddelande från Nordiska Museet.

1881—1903.

Bidrag till vår odlings häfder,

1—10. Sthlm 1881—1910. Pris från 75 öre till 3 kr.

Afbildningar af föremål i Nordiska Museet.

1—7. Pris 1 kr. 50 öre pr häfte.

Publikationer,

utgifna genom Nordiska Museet eller behandlande föremål
inom Nordiska Museet.

Wistrand, P. G., Svenska folkdräkter.

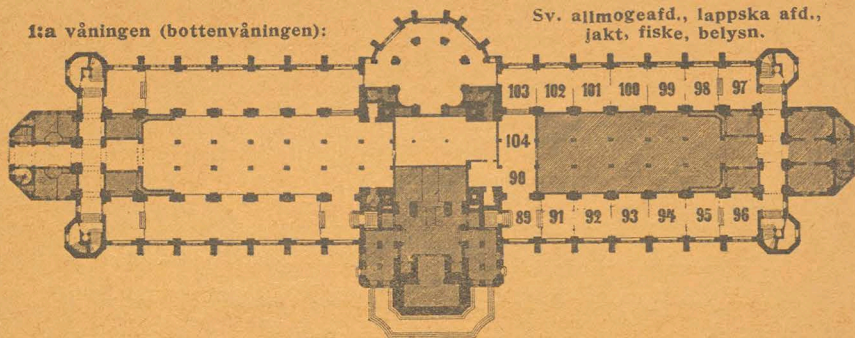
Sthlm 1907. Pris 20 kr.

Peasant art in Sweden, Lapland and Iceland.

The Studio. London 1910. Planschverk. Pris 5 kr.

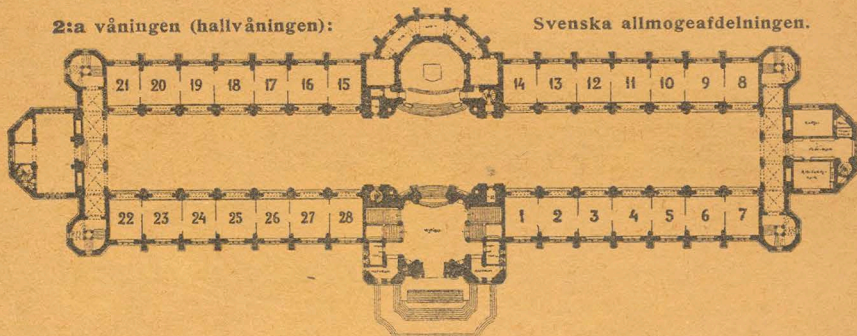

1:a våningen (bottenvåningen):

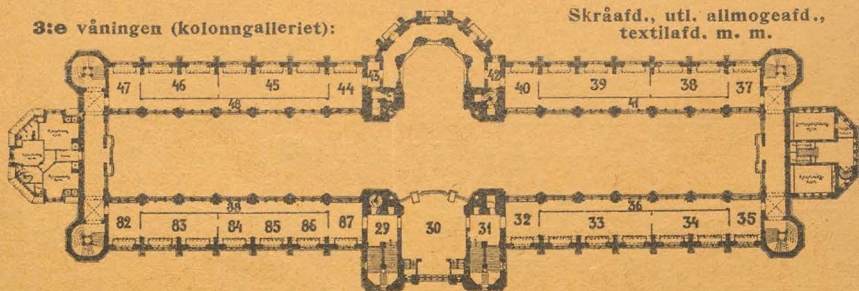
Sv. allmogeaafd., lappska afd.,
jakt, fiske, belysn.

2:a våningen (hallvåningen):

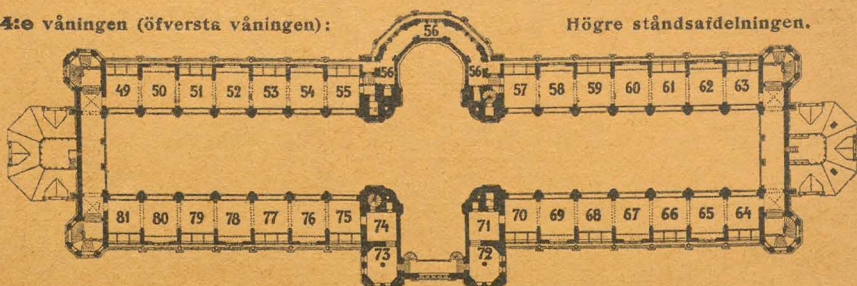
Svenska allmogeaafdelningen.

3:e våningen (kolonn-galleriet):

Skråaafd., utl. allmogeaafd.,
textilaafd. m. m.

4:e våningen (öfversta våningen):

Högre ståndsaafdelningen.

Nordiska Museets samlingar belysa hufvudsakligen svenska folkets kulturhistoria. Det bör därför ligga i allmänhetens intresse att föremålen ej skadas. Hvarje beröring af föremålen skadar dem.